

Amed Tîgrîs

Pêşkît û Parkît

Weşanên Medya
Weşan no 10
Pêşkît û Parkît
Çapa yekemîn: Stockholm 2001

Nivîskar
Amed Tîgrîs

Medya Förlag

Box: 226 142 02 Trångsund
Tel: 08- 77120 02
ISBN: 91- 97 35 45- 8- 9

Naverok

Çend gotin	7 - 13
1. Pêşkît	15 - 28
Balkêşî û jêrenotek	29 - 29
2. Parkît	31 - 83
Balkêş û jêrenotek	84 - 85
Çavkaniyên nivîskî	86 - 86

Çend gotin

Ewropî ji kêteyên ku tên pêş peyvan re prefîks û yên ku tên paş peyvan re jî suffîks dibêjin. Prefîks û suffîks bi serê xwe ne tişt in lê dema ew tên pêş an jî paş peyvê, wateyeke nû didin wê û peyveke nû çêdibe.

Celadet Bedirxan ji prefîksa latînî re gotiye *pêşkît* û ji suffîksa latînî re jî *parkît*, Qanadê Kurdo û Mûrad Ciwan *pêşpirtik* û *paşpirtik*, Kamran Bedirxan *pêşdanî* û *paşdanî*, Reşîdê Kurd *xurdepêş* û *xurdepaş*, Torî *pêşgir* û *paşgir*, Feqî Huseyin Sagniç *pêşqertaf* û *paşqertaf*, Selîm Biçûk *pêşgîn* û *Paşgîn* nivîsîne.

Belê, ji derî van nivîskarên ku min navên wan li jor nivîsîn çendên din jî gramera kurdî nivîsîne lê ne bi kurdî, bi tirkî îzah kirine, ji ber wê yekê jî ez rastî kurdiya wan nehatim. Baş e ku bi tirkî şirovr kirine ku ew jî bi kurdî bûya, dê çend navên din jî li prefîks û suffîksan bihata kirin û tevlihevî bêtir bûbûyan..

Dema mirov li van gramernivîsên Kurd dinêre, baş dibîne ku di warê navlêkrina prefîks û suffîksên latînî de jî afirandêr dîsa Celadet Bedirxan bi xwe ye. Yê din li ser sofraya hazir danîne, jê têr xwarine û heta rêtine. Loma min termînolojiya

Celadet Bedirxan durist dît û bi kar anî.

Emîr Celadet Bedirxan û Roger Lescot 34 pêşkît û 103 parkîtên kurdî destnîşan kirine û ji her yekê re çend nimûne jî dane. Bi vê yekê re gelek pêşkît û parkît hene ku ji bîr kirine û çendek jê jî ku îro di zimanê rojane de nayêne bi karanîn, li ser wan rawestane. Wek: "*ban, asî, niwaz, îtik, îvk, oyî, vanî, dok*"... Min pêşkît û parkîtên weha di nav rêza nivîsînê de ku cîyê wan hatiye, yek bi yek destnîşan kiriye. Mûrad Ciwan jî li ser pêşkît û parkîtên kurdî rawestayê û wî jî 17 pêşkît û 56 parkît destnîşan kiriye. Gramernivîsên din ku min navên wan û pirtûkên wan ên gramerê li dawiya vê berhemê nivîsîn, bi tenê navên 20-30 pêşkît û parkîtên kurdî destnîşan kirine.. Hema hema hemûyan bi awayekî bêserûber û bêrêza alfabetîk hema çawa hatiye bîr û hişê wan nivîsîne.

Di zimanê kurdî de dikare pêşkît û parkît ji hinek kîteyên serbixwe, daçek, bêjeyên neyînî (negation), zayende, hoker, navdêr û ji hinek pêşkît û parkîtên taybetî pêk bên. Lê ew ji çi cure û rengên peyvên dibin bila bibin, wezîfe û erkên wan yek e û ji ber vê yekê jî, li gor vê taybetiya xwe navên wan pêşkît û parkît lêkirine. Êdî ew taybetî û rolên xwe yên berê wenda dikin û peyvên nû diafirînin.

Mirov dikare bibêje ku wek gelek zimanên din, zimanê kurdî jî bi saya pêşkît û parkîtan dize û hejmara wate û bêjeyan zêde, dewlemend û xurtir dibin.

Di nav prosesêke dûr û dirêj de an jî di nav xebata ziman a aktîv de wek ku di her warê zimên de guhartin çêdibin, herweha di warê pêşkît û parkîtan de jî, guhartinên mezin çêdibin. Di vê prosesa dûr û dirêj de, dikare carnar hejmarên cure yê pêşkît û parkîtan kêm û carnar jî zêde dibin. Li gor rewş û taybetiyên her zimanî, rewş û hejmara pêşkît û parkîtan jî tê guhartin.

Teknîk her ku bi pêş dikeve, tiştên nû tên dîtîn, bi wê re jiyana civatî jî tê guhartin. Kar û mijarên nû derdikevin holê, navên nû li wan tên kirin. Li gor hewcedariya dem û civata nû ziman jî bi pêş dikeve û xwe li gor civat û teknîka nû diguhêre. Di ziman de termînolojî tê guhartin û peyvên nû tên dîtîn. Hejmara bêjeyên ferhenga kurdî zêde dibin. Di vî warî de kar û wezîfeyekî girîng dikevin ser pêşkît û parkîtan ku bi alîkariyan wan gotinên nû tên çêkirin. Helbet her ziman xwedî çendek taybetî û prensîban e û rêbazên çêkirina peyvên xwe hene. Pêwîst e ku çêkirina peyvên nû li gor prensîb û taybetiyên ziman bin. Heger mirov ji her aliyê ve ji prensîb û taybetiyên pêşkît û parkîtan zimanê xwe ne ser-

wext û agahdar be, rabe bi serê xwe peyvên nû, pêşkît û parkîtên nû çêbike an jî yên ne di cî û lê de bikarbîne, wê demê li ser navê pêşxistina ziman mirov ziman dikuje. Ji kesên weha re zimankuj dibêjin. Divê kesên zimanzan an jî yên bi ziman re mijûl in, baş bizanibin ku kîjan pêşkît û parkît ji bo peyvên kîjan kar û warî nû diguncin an jî lê tên. Wek mînak mirov nikare ji kesî ku gul bifroşe re bêje "gulkar, gulker," an jî "gulvan" ûhwd. Navê wî/wê "gulfiroş" e.

Her gramernivîsê Kurd giranî daye ser devoka herêma xwe. Wek ku tu berhemên din ên ku di vê mijarê de hatine nivîsîn nedîtibin, nexwendibin. Bi navê "gramera Kurmancî" an jî "rêzimana/ê Kurmancî" bi awayekî cîdî pirtûk nivîsîne lê ji binî ve pêşkîtên kurdî ji bîr kirine û ji nivî bêtir parkîtên kurmancî jî di berhemên wan de cî negirtine. Him jî parkîtên ku herî zêde rojane tên bikaranîn di pirtûkên wan de tune ne lê yên ku di nav gel de nayên bi karanîn û ew bi xwe nikaribûne ji wan re du an sê mînak bibînin, di van pirtûkên xwe de ew bi cîh kirine û nimûne dane. Pêwîst e ku ev mijar baş zelal bibe û gotûbêj li ser bê kirin. Bi taybetî ew nivîskarên xwedî "gramer" an jî "rêzimanên kurmancî", divê carek din li dûv xwe vegerin û li ser vê mijarê hûr û kûr bibin.

Ew bi tenê li ser zaravayê kurmancî rawesta-

ne, soranî û dimilî nedane berçav. Halbû ku di van 20-30 salên dawî de, bê hejmar gotinên soranî ketine nav zaravayê kurmançî yê nivîskî. Em êdî parkîtên wek: "nûs, nêr, are" û hwd. di kurmançiya rojane de bi kar tînin. Parkît hene ku li hinek herêman him di kurmançî û him jî di dimilî de tînin bi kar anîn. Wek parkîta "ox."

Belê, di prosesa nivîsandina kurdî de, îro çarçove û qalibê klasîk hatiye şikandin. Zarava têkilbûne, kurdî bi pêşketiye û dewlemend bûye. Rêzimanivîs divê êdî ji îro şûn ve, vê prosesê bigirin ber çav. Rêziman li gor zimanê jîndar û rojane tînin nivîsîn û vejîn. Êdî bi tenê mînakgirtin û şiro-vekirina gramera Celadet Bedirxan tînin nake. Piştî gramera nivîsandin ne karê her nivîskarî an jî rojnamevanî ye. Bi serê xwe zanyarî û pisporiyeke taybetî û mezin dixwaze. Karê prosesêke dîr û dirêj e. Ne karê çend roj û mehan e. Ew kesên ku gramêrên kurmançî nivîsandine û binivîsîn, pêwîst e ku li derdora gramera Celadet Bedirxan nezivirin, hinek tiştan jê neçîrînin û bervajî nekin. Divê ew, bi awayekî zanistî prensîb û rêbazên nû bibînin, lê zêde bikin û heger yê şaş û çewt hebin destnîşan bikin. Kopî tucar ji orîjînalê ne baştir e. Heger tiştêkî nû tune be, wê demê ne hewce ye ku mirov gramera binivîse lê mirov dikare yê hene sivik û hêsantir bike.

Ev pêşkît û parkîten ku ez li jêr rêz dikim, ne îcadên min in û ne jî min afirandiye; yên ku heta niha hatine nivîsîn û bikaranîn, min li ser wan lêkolîneke biçûk kir, ka çi hene û kê çi nivîsiye. Heta îro çewtî û kêmasî çi ne? Û min xwest û heta ku ji destê min hat hejmara mînakên zêde binivîsim. Ez dikarim bibêjim di warê hejmarên pêşkît û parkîtan de heta îro tu kesek xebateke weha nekiriye û ku kiribe jî ez bi xwe lê rast nehatime. Di vî warê de min teknîka herî dawî bikaranî û bi komputerê li bêjeyan gerîm..

Di destê min de çi yên kevn û çi yên nû, çiqas tekstên kurdî di dîsketan de hebûn, min li ser wan kar kir. Ji bo hinek pêşkît û parkîtan bi alîkariya teknîkê ez bi rojan li duv wan geriyam lê hezar mixabin ez jî nikaribûm ji çend pêşkît û parkîtan re zêde nimûne bibînim. Ev di her zimanî de weha ye, hinek zêde tîn bikaranîn û hinek jî gelek kêr lê dîsa jî ew wek pêşkît û parkîtan tîn pejirandin.

Parkîten wek "î", "ê", "o", "ik", "ok", "tir" bê hejmar û bê sînor in. Mirov dikare bîne piştî gelek bêjeyan. Ji ber vê yekê, ez li ser yên weha zêde ranewestîm û min bi kurtî ji bo wan çend nimûne nivîsî.

Ez li ser bêjeyên *hevduvanî* ranewestam û min dest neda wan. Ji xwe ew li derî vê mijarê ne.

Mirov bi wan dikare bi hezaran bêjeyên nû çêbike.

Gelek nivîskar, xwendekar û xebatkarên med-
yaya kurdî pêşkît û bi taybetî parkîtan şaş û çewt
bikartînin. Bi taybetî şandiyar, nûçegîhan û
nivîskarên Kurd an jî yên ku bi kurdî dinivîsin,
dibêjin qey bi tenê du cure parkîtên kurdî hene.
Ew jî "kar" û "van" in. Halbû ku bi qasî ku min
di vê xebata xwe de tespît kir hejmara pêşkîtan 42
û yên parkîtan jî 138 in. Heger mirov pêşkît û
parkîtên biyanî yên ku îro ketine nav zimanê me û
em di pratîkî rojane de bikartînin jî bihesbînin;
wê demê hejmara pêşkîtan dibin 52 û yên parkîtan
jî dibin 143. Bi vê mebestê min xwest ku mijara
pêşkît û parkîtên kurdî piçek zêde bikim û herwe-
ha li gor rêza alfabetîk em bibin xwedî ferheng-
keke pêşkît û parkîtan jî.

I. PÊŞKÎT

Pêşkît tê pêş peyvê û pêkve tê nivîsîn. Bi alîkariya pêşkîte peyveke nû tê afirandin. Bi vî awayî hejmara peyvan zêde, naverok û wateyên wan dewlemend, xutir û rengîn dibin.

1. ba- babidest, babilîsok, baçermek, badan, bafiroke, bager, bakêş, bakur, baperik, bapêç, bapêş, bapêketî, bapîvan, bapûk, basûr, başûr, bawêşîn, bawîşk, bazin...

Di wateyên ji hevbûn, tesîr lêkirin, pekandinê de tê bikaranîn.

2. ber- berav, beravêtî, berba, berbajar, berban, berbang, berbanî, berbejn, berber, berberî, berberojik, berbext, berbelav, berbiçav, berbihev, berbûk, berçavk, berçem, berdar, berdest, berdesthilatdar (muxalefet), berdevk, berdêl, berdêlî, berdil, berdilik, berendam, berêvar, berfireh, bergeh, bergerî, bergirî, berhem, berhemdarî, berhev, berhevdan, berhevkin, berhevok, berheva, bergirtin, berjêr, berjewend, berjewendî, berkanî, berkel, berketî, berketin, berkeş, berkêşan, berkeşok, berkêr, berkurk, berlêker,

bermal, bermalî, bermayî, bermêj, bermilk, bername, bernamzet, bernas, bernav, berpeyî, berpêş, berpêşkirin, berpîrsîyar, berrûmet, bersêl, bersing, bersingande, bersiv, bersûc, bertêrker, bervajî, bervale, berwar, berxwirênî, berxistî...

Pêşkîteyêke hokerî ye, gelek berfireh, berhemdar û kêrhatî ye. Di kurdiya nivîskî de roleke mezin û girîng dilîze û her ku diçe bi vê pêşkîteyê gelek bêjeyên nû û taze tên afirandin.

3. bê- bêalfabe, bêaramî, bêarî, bêav, bêbav, bêbextî, bêçek, bêdê, bêdengî, bêexlaq, bêgav (bêçare), bêhêl, bêjin, bêkar, bêkes, bêkêr, bêmal, bênamûs, bêniştîman, bêpar, bêpayan, bêpirtûk, bêpere, bêrê bêrûmet, bêrojname, bêserûpa, bêşeref, bêxanî, bêxwedî, bêzarok

Pêşkîta "bê" bi xwe negasiyon e. Ew tê pêş peyvê û wateya neyînî dide peyva nû.

4. bi- biber, bibe, bicîh, biçe, bidestkirî, bihatin, bijîşk, bikêrhatî, bimêzîne, binivîse, birengîne, biser, biserketin, bixwe, bizelqîne, birêz....

Pêşkîta "bi" tê pêş lêkerê û formên bilanî û fermanî dide peyva nû.

Hinek nivîskarên Kurd "bi" ya daçek wek pêşkît dihesibînin; ev ne rast e, ji bo ne pêşkît e,

ew daçek e lê dikare bibe pêşkît jî. Di zimanê Hînd-ewropî de pêşkît û parkît bi bêjeyê ve tèn nivîsîn lê daçek bi serê xwe tèn nivîsîn. Wek bi bav, bi ber, bi rûmet, bi bext, bi xêr...

5. bin- binav, binbar, bindest, bindestî, bincil, bincame (durû), binçav, binçeng, bingeh, binguh, binkiras, binling, binmal, binpalas, binpî, binpêkirin, binpoz, binsazî, binsimêl, binyat, binziman, binzik...

Pêşkîteke hokerî ye û bêtir di wateyên dizî, veşartin, girtin, zexelî û esas de tê bikaranîn.

6. da- dabestin, dabeş, dabezîn, daberizîn, dabinnartin, dabiristin, dadan, daçek, daçikandin, daçikiyan, daeliqandin, dageriyan, dagerandin, dagirtin, dagirtî, dagîr, dahatin, dahatû, dahatûperest, dahatûxwaz, dahatûxwazî, dahênan (yaratma), dahêner, dahilandin, dahiştin, daketin, dakêşîn, dakişîyan, dakişandin, dakutandin, daliqandin, damezrandin, damezrandêr, danezan, danivîsandin, daniştin, danîn, danêr, daqurtandin, dapar, dapelandin (damlatma), dapêçîn, darêjandin (form), darêjtin (derlemek), darêjker (derleyici), darêjnivîs (derleme), darizandin, datanî, daves-tin, dawestin, dawerivandin, dawêşandin, daxistin,

daxuyanî, daxwaz, daxwazname...

Pêşkîta "da" tê pêş peyvê û wateyên nizim, vegeer û daketinê dide peyvê.

7. *der-* deranîn, derbûn, derçûn, derdest, derketin, derling, derpê, derxistin, derxûn...

Pêşkîteke lêkerê ye û ji lêkera "derketin" çêdibe, tê pêş bêjeyê û wateyeke nû peyda dike.

8. *di-* dibe, diçe, digerîne, dikare, dileqîne, dinivîse, direngîne, dişibe, dixwe, dizane...

Pêşkîta "di" tê pêş lêkerê û formê dema niha û fireh dide lêkerê. Ev pêşkîteke gelek kêrhatî û bi ber e, di zimanê nivîskî de roleke mezin dilîze.

9. *dij-* dijber, dijhev, dijmin, dijmintî, dijmîn (çêr), dijûn, dijraber, dijwar....

Ev pêşkîteya han wateya berxwedan, reqabet û muxalefetê dide.

10. *dû-* dûajo, dûmahîk, dûxan, dûzan...

Di wateya berdewamiyê de ye.

11. *hem-* hembajarî, hember, hembêz, hemdem, hemdemî, hemkar, hempa, hemsale, hemwelatî ....

Li hinek deveran "him" û li hinek deveran jî "hem" tê gotin.

12. her- heraftin, herbilîn, herbijî, herçend, herçiqas, herdem, hertim, herweha...

Di wateya berdewamiyê de ye û gelek ne bikarhatî ye.

13. hev- hevbajar, hevbend, hevber, hevbeş, hevbuha, hevcivan, hevcure, hevçerx, hevdem, hevdeng, hevdil, hevdîtin, hevdu, hevgel, hevgirêdan, hevgirtin, hevgîn, hevjin, hevkar, hevkêşe, hevmal, heval, hevnasî, hevpa, hevpar, hevpişe, hevpeyman, hevpeyvîn, hevok, hevrê, hevring, hevring, hevta, hevrû, hevsal, hevsar, hevpeyvîn...

Pêşkîta "hev" wateya yekbûn û yekîtiyê dide.

14. hil- hilanîn, hilawistin, hilavêtin, hilberîn, hilbestin, hilbezîyan, hilbezandin, hilbijartin, hilbijêr, hilbirîn, hîlbûn, hilçinîn, hildan, hilfirandin, hilgirtin, hilketin, hilkêş, hilkişandin, hilkişîyan, hilkirin, hilpekîyan, hilperkîn, hilpufandin, hilqetîn, hilqetandin, hilweşîyan, hilweşandin, hilxistin...

Pêşkîta "hil" tê pêş peyvê û wateyên bilindbûn, rakirin û rabûnê dide peyvê.

15. î- îca, îro, îsal, îsot, îsev..

Pêşkîta "î" dema tê pêş peyvê, peyva rengdêra îşarkî pêk tê. Pêşkîta "î" wateya niha dide bêjeyê lê zêde ne kêrhatî ye. Mirov nikare jê re çend nimûneyên din jî bibîne.

16. jê- jêbir, jêbirîn, jêbûn, jêçûn, jêdarxistin, jêderk, jêderxistin, jêgerîn, jêgirtî, jêgirtin, jêhat, jêhatî, jêhatin, jêket, jêketin, jêkêm, jêkêmkirin, jêlî, jênager, jêqulkirin, jêtijî (kabîlîyet), jêxistin...

pêşkîta "jê" tê pêş peyvê û form û wezîfeyên hêzbûn, zêdebûn, kêmbûnê dide peyvê.

17. lê- lêanîn, lêburîn, lêbûn, lêçûn, lêdan, lêgerîn, lêgirtin, lêguncîn, lêhatî, lêhatin, lêhûrbûn, lêker, lêketin, lêkîrîn, lêkom, lêkolîn, lêkûrbûn, lêmêzekirin, lêniştin, lênêrîn, lêpêçan, lêpîrsîn, lêsiwarkirin, lêsobûn, lêsoorkirin, lêşikandin, lêşibandin, lêvegerîn, lêxistin, lêzivirandin...

Ev pêşkît kurtkirina cînavên wî/wê û hinek navdêran in û bi lêkerê ve tîn nivîsîn. Wateyeke nû dide peyvê û wê diguncî ne. Pêşkîteke bi berdara û kêrhatî ye.

18. li- likar, lirê, livegerê, liçûyînê, libûyînê, likirinê, lipê, lizanabûnê...

Daçeka "li" bûye pêşkîte. Pêşkîta "li" tê pêş peyvê û wateyên cîh, girêdan û têkilbûnê dide dîyar kirin.

19. lihev- lihevbûn, lihevçûn, lihevdan, lihev hatin, lihevketin, lihevkirin, lihevexistin...

Bêjeyên ku ji vê pêşkîtê çêdibin, wateyên têkilî û rewşê didin dîyarkirin.

20. ma- ma(a)lîne, ma(a)xife, majo, ma(a)lêse, ma(a)vêje...

Pêşkîta "ma" tê pêş lêkerên ku bi tîpa a destpêdikin û dema fireh û niha û forma fermanî bikartînin.

21. me- meke, meçe, mexwe, mere, menivîse, mebêje, meşo, meyîn ...

Pêşkîta "me" tê pêş lêkerên dema niha û fireh ku formê fermanî û neyînî digirin. Di şûna pêşkîta "me" de, ya "ne" jî tê bikaranîn.

22. na- nabe, naçe, nake, nakokî, nalebar, namerd, naşêm, naşîn, naşêrîn, naxwaze, naxwe...

Parkîta "na" negasiyona dema fireh e û bi vê pêşkîte bêjeyên neyînî tên çêkirin.

23. nav- navber, navçar, navçe, navda, navdeng, navder, navderketî, navdewletî, navgundî, navmalî, navnetewî, navik, navkêl, navmal, navmalî, navmil, navling, navran, navser, navteng...

Pêşkîteke hokerî ye, tê pêş peyvê û wateyeke nû dide wê. Pêşkîteke bi berhemdar û kêrhatî ye.

24. ne- nebanok, neberd (aza), nebez (bêtirs), necamêr, necamêrî, neçar, neçarî, nedervazî, nedîyar, neguharbar, negehîştî, nehênî, nejê, nejîn, nekes, nelê, nema, neman, nemir, nemerd, nemêr, nelê (uymaz), nenas, nepandin, nependî, neprogramkirî, neqencî, nerast, nerasteder, nerind, neroz, nesax, nesazî, neşûştî, nexwarbar, nexweş, neyar, neyînî, nezan, nezanî..

"Ne" bi serê xwe negasîyon e, bi bêjeyê ve tê nivîsîn û bêjeyeke nû çêdike.

25. ni- nikar, nikarî, nikarok, nikirîn, nikare, nişê, nizane...

"Bê, me, na, ne" û "ni" negasiyon in. Dema ji yek ji van negasiyon bê pêş peyvê û bi peyvê ve

were nivîsîn, wê demê wezîfeyê pêşkîtê bi cîh tînin û wateyêke din didin peyvê. Di nav pêşkîtên Celadet Bedirxan de bi tenê negasîyona "bê" heye. "Me, na, ne" û "ni" tune ne. Mûrad Ciwan van hemû negasîyonan wek pêşkîte bikaranîye û ev rast û duristir e. Ewropî jî li gor hevokê negasîyonan wek pêşkîte bikartînin.

26. nîv- nîvçe, nîvekar, nîvekarî, nîvekîr (qebe), nîverê, nîvkurd, nîvkurd û nîvtirk, nîvmirov, nîvro...

Pêşkîteyêkî hokerî ye, rewş û taybetiyê dide dîyarkirin.

27. par- parçe, parkît, parsû, parzemîn, parzûn.

Pêşkîta "par" du wateyên wê hene: yek di wateya "paş" de û ya duyem jî di wateya "parkirin" de ye.

28. paş- paşber, paşdanî, paşgotin, paşketî, paşling, paşmayîn, paşmêr, paşnav, paşroj, paşeroj, paşîv, paşlêker, paşveçûn, paşvekişandin, paşxistin...

Pêşkîteyêke hokerî ye. Pêşkîteya "paş" wateyên jar, neduristî û yên dema borî, vegeer û kevn didin bêjeyên nû.

29. pê- pêbaz, pêbend, pêbilîn, pêbûn, pêçan, pêçî, pêçûn, pêdan, pêdanî, pêdabûn, pêdaçûn, pêdakirin, pêdaketin, pêdaxistin, pêdivî, pêew lebûn, pêgeh, pêger, pêgermok, pêgih, pêgirt, pêhesîn, pêkan, pêkanîn, pêkenîn, pêketin, pêkîrin, pêlav, pêlêkîrin, pênas, pênivîs (pênûs), pênûs, pêpar, pêşandar, pêşane, pêşanî, pêşarî, pêşeng, pêşewa, pêşing (kok), pêvajo, pêveçûn, pêvedan, pêvebûn, pêvekîrin, pêvehatin, pêwend (gîhanek), pêwendî, pêxistin, pêxwar, pêxwarinî,

Li hinek herêman di şûna pêşkîta "pê" de "vê-" jî dibêjin. Pêşkîta "pê" tê pêş peyvê û wateyên alîkarî, îstîqamet û têkiliyê dide peyvê.

30. pev- pevçûn, pevdank, pevdeng, pevgirêdan, pevkîrin, pevrabûn, pevxistin...

Wateyên hevaltî û têkilî dide peyvên nû.

31. pêş- pêşbazî, pêşangeh, pêşdar, pêşber, pêşketî, pêşbirî, pêşbirik, pêşbînî, pêşdanî, pêşdaraz, pêşdîtin, pêşeng, pêşgîr, pêşgotin, pêşîn, pêşketin, pêşkêş, pêşkêşkar, pêşkoj, pêşmal, pêşmerge, pêşnav, pêşnîyaz, pêştemal, pêşnûma, pêşveçûn, pêşverû, pêşwazî, pêşxistî...

Pêşkîteyêke hokerî ye û kêrhatî ye. Di kurdiya nûjen de her ku diçe ev pêşkîte bêtir tê bikaranîn.

32. pis- pisaxa, pismam, pimîr, pisxaltî, pisxal...

Di farisî de "pis" tê wateya "kur". Di kurdî de her çiqas kêm be jî, ev pêşkîte tê bikaranîn.

33. pişt- piştbend, piştdayîn, piştderî, pişteşek, piştevanî, piştgir, piştgirî, piştmêr, piştşîv, piştwerî...

Ev pêşkîte wateyên alîkarî, hevalbendî û saxlemiyê dide bêjeyên ku jê çêdibin.

34. ra- rabazîn (destdirêjî), rabide, raber, rabestî (tarz), rabezandî (êrîş), rabûn, raburandî, rabûrî (mazî), raberdû, raçandî (dokunmak), raçav (di çav de derbaskirin), radan, rader (mastar), radest (teslim), rageş, ragirtin, ragîhandî, rahêlandî, rahiştin, rajandî (silkinmek), rajêr, rajor, raker, raketin, rakişandî, rakirin, ramîsan, rapelikîn, raparastin, rapelikandî, rapêçan, raperîn, raspartin, raser, raserîn, rawek, rawe, rawêj (tewir-helwest) raxistan, rawestandî, rawestok (stasyon), rawerîn (lava), raxistin, razan...

Pêşkîta "ra" tê pêş peyvê û wateyên hêz, pêşvebirin û pêşxistinê dide peyvê.

35. rû- rûbar, rûber, rûçerm (bêşerm), rûçik, rûda, rûdan, rûgeş, rûgirtî, rûken, rûmet, rûneşûştî, rûniştin, rûpel, rûpişt (astar), rûreş, rûxweş...

Ev pêşkîte rewşê dide dîyar û zelalkirin.

36. ser- serbajar, serbaz, serben, serbend, serbest, serberjêr, serberz, serbilind, serdest, serder, serderî, serevraz, sergerm, serhawa, serhev, serheng, serhevde, serhişk, serjinik, serker, serlêdan, sermaye, sernav, sernerm, sernivîs, sernivîskar, sernizim, sernûçe, serserî, sersing...

Ev pêşkîte bêtir hêz û rewşê dide dîyar û zelalkirin.

37. tê- têber, têbinî, têdan, têdayî, têdeman, têderxistin, têderxistinok, têçûyî (satirbaşi), têfiran din, têgeh, têgehiştî, têgehî, têger, têgerandin, têgîn, têhelkêşan, têhildan, têkber, tê(k) birin, tê(k)çûn, tê(k)dan, têketin, têkil, têkilî, têkirin, têkoşer, têkoşîn, têkuz, têper, têrebûn, têrel, têrekirin, têwerbûn, têwerdan, têwerkirin, têxistin, têxistinî...

Pêşkîta "tê" tê pêş peyvê û wateyên hebûn, zanîn, nirx û hatinê dide peyvê.

38. *ve-* veanîn (bukmek), vebestin, vebijartin (ayıklama), vebijandin (eritmek), vebirîn (kesin, ozet), vebirrîn, vebûhtî, vebûn, veciniqîn, veçinîn (tamîr), veçirîyan, veçirandin (sokmek), vedan, vedeng, vedizîn, vedigindirî, vedor, vefirî, veger, vegerîn, vegerandin, vegevîzîn, vegirêdan, vegirtin, vegotin, vegirtox, veguhastin, veguhêrîn, vehatin, vehewîn, vehêl, vehist, vehistî, vehîn, vehustan, vejan, vejen (enerjî), vejîn, vekarî, veke, veketin, vekirin, vekêşan, vekîşîn, vekît (heceleme), vekîtandin (hecelelemek), vekolîn, vekuştin, vemagîn, vemalaştin, vemalîn, vemirîn, velîstin (burkulma), venasîn, venuhurî, venanadin, venêrîn, venîştin, venîn, veresandin, verêbûn, verojtin, vepijiqîn, veqetandin, veqetandek, veqelaştin, vepirsîn, vereşan, vereşîn, verêj, verêkirin, verêstin, veristî (serbest), verisîn, veşartî, veşartok, veşartgeh, vetewşandin (sersemlemek), vewestan, vexumala, vexwarin, vexwendin, vezandin, vezelandin...

Pêşkîta "ve" tê pêş peyvê û wateyên paşveçûn, paşvekişandin, ji nû ve jîyandin û dubarekirinê dide peyva nû. Pêşkîteyeke bi berdar û kêrhatî ye. Di zimanê nivîskî de her ku diçe bêtir tê bikaranîn û popîler e. Di zimanê swêdî de nêzîkî kîteya "om" e. Wek nimûne dema ku mirov bixwaze bi

swêdî bêje ji nû ve binivîse "skrîva om" dibêjin, ji nû ve bizewice "gîfta om." dibêjin. Ev pêşkîteya me di pêşrojê de dikare wezîfeyê "om" a swêdî bigire.

39. vê- vêkdan, vêket, vêketin, vêsan (tenefus), vêsandin, vêseh, vêsîn, vêxistin...

Ev pêşkît weha ne bi ber û dewlemend e. Li gelek deveran di şûna tîpa "v" de ya "p" jî dibêjin. Wek nimûne di şûna "vêket" de "pêket." dibêjin.

40. wer- weranîn, werçerxan, werger, wergêr, wergir, wergirtin, wergîr, werkirin, werzan, werzêr

Pêşkîta "wer" tê pêş peyvê û wateyên guhastin û nûkirinê dide peyva nû.

41. xwe- xwebînî xwebûn, xwemal, xwepêşandan, xwepêşandêr, xwerist, xwerû, xweser, xwevekişandin...

Cînava "xwe" tê pêş bêjeyê û bêjeyeke nû diafrîne. Bêjeyên ku tên afirandin hema hema di heman wateya ne di bin tesîra kes û cîh de ne.

42. Ji derî van pêşkîtan hejmarên nav tên pêş peyvan û peyvên nû diafirînin. Ji ber vê taybetiyê mirov dikare ji van hejmaran re jî bêje pêşkîte.

Wek nimûne:

Yekcar, ducan, ducanî, dudil, dudar, durû, sêber, sêgoşe, sêrê, çaralî, çargoşe, çarkuj, çarmedor, çarmil, çarpê, çarrê, heftreng ....

Balkêşî û jêrenotek

Pêşkîteyên (prefîksên) latînî û grekî ketine nav hemû zimanên cîhanê. Her çend kê m be jî di kurdiya devkî û nivîskî ya îroyîn de çend pêşkîteyên latînî û grekî jî tên bi karanîn. Çend nimûne:

antî- (dij) *antîkomunîzm, antînazîzm,*

auto- (oto- xwe bi xwe) - *otomatîk*

înter- (nav) *înternasyonalîzm, înternet*

mîkro- (biçûk) *mîkroskop, mîkroorganîzm*

multî- (gelek) *multîmilyoner, multînasyonel*

pre- (pêş) *prefabrik, prekapîtalîzm*

post- (paş, piştî) *postkapîtalîzm, postmodernîzm*

super- (gelek mezin) *supermarket, superzeka*

tele- (kontrol) *teleskop, telefon, teleferîk, teleteknîk*

trans- (ji ser de, ji aliyê din) *transport, transît*

2. PARKÎT

Parkît jî tê paş peyvê û pêkve tê nivîsîn. Bi alîkariya parkîtê peyveke nû tê afirandin. Bi vî awayî hejmara peyvan zêde, naverok û wateyên wan dewlemend, xurtir û rengîn dibin.

1. **-a** ajna, aşna, axa, biraza, ciwana, fama, pêşewa, şar(e)za, silîva, xama, xwenda, zana...

Parkîta "a" rewşa huner, hêz û xwedayetî dide dîyarkirin.

2. **-ahî** beredahî, biçûkahî, dirêjahî, dûrahî, germahî, gewrahî, keskahî, mezinahî, nêzîkahî, pahnahî, reşahî, sermahî, sorahî, şînahî, şîrînahî, tengahî, tirşahî

Rewşeke pirhejmar û taybetî dide diyarkirin. Her çiqas tîpa "h" gîhanek be jî êdî formeke taybetî girtiye.

3. **-ajo** biskîletajo, dûajo (alîkar), cotajo, erebeajo, hespajo, kerajo, otobusajo, otomobîlajo, taksîajo...

Ji lêkera "ajotin" çêdibe. Zêde ne bi kêrhatî ye.

4. **-ak** heftak (cureyê kemberê), ronak, xenak...

Ev parkîr rewş û taybetiyê dide dîyarkirin û ne parkîteke weha bikêrhatî û dewlemend e.

5. **-al** ajal, çangal, delal, gopal, heval, hewal, kendal, kortal, pergâl, postal, repal (rût û repal), sûtal, şekal, şengal, teral...

Rewş û taybetiyan dide dîyarkirin.

6. **-an** aliyan (noqkirî), arian, bozan, dalyan, gulan, germi(y)an, heyran, hozan, kêşan, kolan, kotan, lekan, lîlan, loran, rîşan, sermi(y)an, şîlan, zîlan, zîzan, zoran, zozan...

Parkîta "an" ji bo navdêrên gelehejmar jî tê dawiya hemû navdêran. Wek gundan, bajaran, jinan, zarokan û hwd...

7. **-ane** aştî(y)ane, bavikane, bersingane (gulaş), ciwane, çendane, çilane, dayikane, dewrêşane, dilsojane, gawirane, heftane, hovane, jinane, kurदानe, korane, mehane, mestane, mêrane, mijane, mîrane, pirane, pişkane (muşterek), rojane, salane, serekane, şahane, şevpeştane, tekane, yekane, zikmakane, zîrekane...

Ew di wateya wek wî/wê de ye û parkîteke gelek bi ber û dewlemend e.

8. -anî boranî, çortanî, doşanî, gavanî, giranî, hêsanî, keranî, koranî, mêranî, mirovanî, piranî, şivanî, xortanî...

Wek wî/wê an jî dişibe ew tişt, kes û pişeyên ku navên wan didin.

9. -anok çivanok, kevkanok, miştanok, tiştanok, xiştanok...

Di wateya tiştên biçûk de tê bikaranîn û piçek jî bîhna hîle û huner jê tê.

10. -ar be(y)ar, debar, di(y)ar, cotar, gotar, guftar (sohbet), guhar, hîlbijar, jengar, kevnar, kirar, kovar, komar, nivîsar, noqar (vaftîzkar), pingar, pûtar, rengar, sergotar, şerar, şîşar, xewar, xîzar...

Di wateyên cuda cuda de tê bikaranîn. Wek pişe, navdêr, rengdêr û hewd.

11. -are bijare, dilare, kevnare, kujare, mikare, pişare (xwarina ji bo banga dawetê), seyare (êrîşkar)...

Wateyên baştir, hêjatir an jî kevntir dide bêjeyê.

12. -tî/etî bajartî, bavîtî, biratî, bûkîtî, cahştî, dostîtî, durûtî, dûrîtî, gundîtî, kirîbetî, kerêtî, kesayetî, komelayetî, kûrîtî, malbetî, kurda(ye)tî, mirovayetî, xinametî, xwendekartî, xwedatî.

Ev parkît taybetmendiyê dide dîyarkirin. Hinek nivîskar parkîta "*et-atî*" tevlihev dikin û dinivîsîn ku bi navê "*-yetî-yatî*" jî parkîteke heye. Wek: Komelayetî, mirovayetî...

Parkîta "tî" li gor tîpa dawîya bêjeyê tê guhar-tin. Dema du an jî sê tîpên bédeng li paşîya bêjeyê bin û parkîta "tî" jî bigire, wê demê dikare parkît bibe "etî, îtî" an jî "atî"... Wek kirîvatî, komelayetî, dostîtî... Halbû ku tîpa "y" gîhanek e û dikeve navbera du tîpên dengdêr. Ji ber vê yekê jî, bi navê "*yetî*" an jî "*yatî*" parkîteke kurdî tune ye.

13. -avêj agiravêj, avavêj (fiskiye, artîziyen), bextavêj, bombavêj, derewavêj, dûxanavêj (bom-beya bi duxan), gulleavêj, gurravêj, hevavêj, hûravêj (çekê otomatîk), îmanavêj, kemendavêj, keviravêj, kurtavêj, piştavêj, qûnavêj, ronahîavêj, rimavêj, sêlikavêj (dîsk), roketavêj, tîravêj, topavêj, torpîlavêj, xweavêj...

Ev parkît bi alîkariya lêkera "avêtinê" pêk tê.

14. -awe badilawe, bêawe, germawe, serawe, sermawe...

Parkîta "awe" rewşê dide dîyarkirin. Bingehe gotinê "hawê" ye di nav demê de tîpa "h" ketiye û bûye "awe."

15. -az beraz, qelaz, telaz, tolaz..

Rewşeke negatîv dide dîyarkirin û paşkîtekê ne hewqas berhemdar û kêrhatî ye.

16. -bar alozbar, berbar, berfbar, binbar, birbar (portabel), cazîbebar, cobar, çavnebar, çimbar, dengbar, dîtbar, girbar(î) (tehemul), guhêrbar, guhêzbar, gunehbar, gumanbar, hêsirbar, kehrîbar, kirêbar, kubar, nalebar, nedîtbar, nexwarbar, nêrbar, nûbar (turfanda), razbar, rondikbar, rûbar, serbar, sivikbar, sizabar, sotebar, starbar, stembar, şekirbar, tawanbar, tawangbar, xembar, xetabar, xwarbar, vexwarbar, zêbar, zirêbar ...

Parkîta "bar" di van wateyan de tê bi kar anîn: zêde, ne stabîl û di lêhatinê de tê bi karanîn.

17. -bare derbare, dubare, sêbare....

Bare, cîhê çend û car digire.

18. -baz agirbaz, cadûbaz, canbaz, cengbaz, çavbaz, çekbaz, çenebaz, dekbaz, derewbaz, dilbaz, dîlbaz, duzenbaz, efsanebaz, efsûnbaz, eşqebaz, evînbaz, êrîşbaz, fêlbaz, firîbaz, fitnebaz, firazbaz, helqebaz, herambaz, heqlebaz, hevbaz (hevsal), hîlebaz, hoqebaz, jinbaz (hovarda), kewbaz, key-sbaz, kînbaz, kozîbaz, laşbaz(î), lewlebaz, livbaz, lîstikbaz, mekirbaz (xêrnexwaz), metrebaz (şarlatan), mihirbaz, nêrînbaz, nîşanbaz (nimûne), qamçîbaz, qumarbaz, qulebaz (delavereci), rêbaz, rimbaz, rûbaz, serbaz, sîhêrbaz, şahbaz (bi kêf), şanbaz, şaklabaz (dalkavuk), şebêkbaz (sîhîrbaz), şerbaz, şûrbaz, xemzebaz, zimanbaz, zorbaz, zorbazî...

Ev parkît ji bo kes an jî bûyerên ku bêtir bi çalakî û bizavê ve girêdayîne, ji bo fen û huner jî tê bikaranîn.

19. -bend avbend, bazbend, çekbend (êleg), çiçikbend (sudyen), darbend, derbend (zixur-geçît), destbend, dîwarbend, dolbend (şarika serê jinan), dorbend, fenerbend, gulbend, goşebend, hevbend, hevalbend kombend, malbend, merbend (baxê solan), nalbend, nexşebend, nêrûbend, pev-bend, qesrbend (mîmar), qelebend (zîndanî), rehîmbend (pesar), rûbend (çarşeva ser doşekê),

sazbend, serbend, sihirbend, sîngabend, sîlebend, solbend, terkîbend, têlbend, xerbend...

Ev parkît di wateya kombûn, çêkirin û girêdanê de tê bikaranîn.

20. -ber berber, desteber, dijraber, dilber, dîtber (konkret), emîrber, fermanber, guhber, guherber, heyber (heyî), nameber, navber, nûber (turfanda), paşber, peyamber, pêşber, pêveber (artibut), pîber (koruyucu), pîşkber, raber (hember), razber (abstrak), rencber, rêber, rihber (zindî), sazber, serber, sêber (sêgoşe, üçboyut), şênber (maddî), xweber (di gramatîkê de navên eşya û tişt), xweşber (tabîî)...

Du wateyên "ber" hene: yek ji birînê tê û ya din jî, ji hember tê.

21. -best darbest, helbest, mebest, pêbest (benê ku ling pê girê didin.), pêrbest (daçek), serbest...

Di wateya hunandin û lihevanînê de tê bi karanîn. Di zaravayê soranî de parkîta "best" bêtir aktîv e.

22. -bêj awazbêj, bêjbêj (ji bo kesên geveze ku pir dipeyîvin), bestebêj, buherkbêj, dengbêj, destanbêj, dîlokbêj, dîrokbêj, çîrokbêj, goranîbêj,

gotûbêj, gulbêj, hayranbêj (yê ku stranên hayranok dibêje), henekbêj, hostanîbêj, hûrbêj (gotinên nerm), kombêj, lavebêj, lawjebêj, lawikbêj, meselebêj, mêjbêj, niktebêj, nûçebêj, pîrbêj, rastîbêj, rewanbêj (hêsa û sivik), rimbêj, serpêhatîbêj, sewatbêj, stranbêj, teraqbêj, wendebêj, wanebêj, wêjebêj, xurdebêj (pêşkît û parkît), xweşbêj (sohbetxweş), xwebêj...

Ev parkît ji bêjeya "gotinê" çêdibe yanî yê/ya ku dibêje.

23. -bir agirbir, avbir, berîkbir (diz), birêvebir, bîrbir, cawbir (meqes), çavbir, çilobir, çolbir (rêbir), darbir, dengbir (aletê ku deng kêmbê dibe), destbir, derbir, êşbir, fermanbir, gotinbir, hesinbir, hevbir, kevirbir, kumbir, kurtebir, namebir (postaci), nanbir, navbir, navikbir, nermebir (fêlbazên ku bi nermî mirov dixapînin), peymanbir, pezbir, pêşbir, porbir, qismetbir, qirikbir, qolbir, rêbir, rêvebir, risqbir, serbir, sermabir, sozbir, şûrbir, tabir, têkilîbir, xeberbir, xwebir, xwînbir...

Parkîta "bir" ji du lêkerên cuda çêdibe: Yek ji lêkera "birîn" û ya din jî, ji lêkera "birin" e. Gotinbir, namebir, rêvebir, xeberbir.. ji lêkera "birin" hatine çêkirin.

24. -bîn dûrbîn, hûrbîn, gulbîn, kurtbîn, kûrbîn, malbîn, lezbîn, nobîn, nûbîn, robîn, rojbîn, tengbîn, xwebîn, xweşbîn...

Ev parkît ji lêkera dîtin hatiye çêkirin.

25. -bîr dûrbîr, kûrbîr, rewşenbîr, ronakbîr...

Di wateya kesê ku bîr pê dibe an jî dizane de tê bikaranîn.

26. -çe bexçe, boxçe, deryaçe, demançe, derîçe, kemançe, kuçe, kulîçe, navçe, nûçe, perçe, serçe (mandela ku pê cil digirin), xalîçe, xwençe...

Parkîta "çe" biçûk û xweşikbûnê dide dîyar-kirin.

27. -çîn derewçîn, giyaçîn, gulçîn, mayînçîn, mazîçîn, pembûçîn, perçîn, titûnçîn...

Di şûna parkîta "çîn" de parkîta "çin" jî bi kar tînin. Ev parkît ji lêkera çînin pêk tê.

28. -da bînda, çivda, dengda, gulda, malda, navda, rojda, rûda, şaxda, şevda, xwedêda...

Ev parkît bi lêkera "dan" çêdibe û mirov dikare bi alîkariya wê gelek peyvên nû biafirîne.

29. -dan avdan, ardan, benzîndan, biryardan, candan, dengdan, destdan, dûdan, guhdan, guldan, jehrdan, jîndan, kardan, lemdan, mafdan, maldan, nandan, paldan, rêdan, ronahîdan, ruhdan, rûdan, serdan, serlêdan, şîrdan, xwarindan, xwêdan...

Ev parkît bi alîkariya lêkera "dan" pêk tê û mirov dikare bîne dawiya gelek bêjeyan.

30. -dan(k) agirdank, avdank, barûtthank, derzîthank, çaydank, fişekthank, findank (mûm dank), guhdank (ahîze), hêkthank, îsotthank, kevçîthank, kildank, masîthank (akvaryum) mîz dank (kodika mîza zarokan), peldank, peredank (kombara), pevdank, pênuşthank, pêşîrdank (sudyen), qirşthank (sepeta ku mirov kaxez û qirşan davêjê, çöpsepeti), şekirdank, tilîthank (guşpan, gûzvank), xanedan, xwelîthank, xwêthank...

Di zimanê axaftinê de tîpa "k" ketiye û wek "dan" tê gotin. Dank, wateya cîhê biçûk ku mirov tişteke dike navê. Ji dagirtinê tê.

31. -dar abrûdar (bi şeref), ahengdar, agahdar, aladar (bayrakdar), armançdar, avdar, axûdar, (bi jehr), azîmdar, badar (bawîbûn), baldar, bedar

(feqîr, nedar), behîdar, bejndar, berhemdar, behr-
dar, berhevdar, bersivdar, berxwedar, beşdar,
bezdar (bi bez), bihadar, birîndar, bindar,
bijûndar, biryardar, bîdar (hişyar), bîhndar,
bîrdar, bîstandar, bondar, candar, cegerdar (bi ce-
saret), cejndar, celebdar, çekdar, çêjdar, çildar,
daxîdar, defterdar, demandar, dersdar, desthilat-
dar, dengdar, deyndar, dezgehdar (xwedî kar),
dildar, dimîdar, diravdar, dîdar, dîldar (koledar),
dîndar, dîzdar, domdar, dozdar, dudar (dema
lêkera borî), dukandar, dunder, emekdar, eleqe-
dar, eqildar, erkdar, evîndar, ezîmdar, fehldar, fer-
mandar, fêmdar, fikirdar, fîrazdar, gazindar,
gencînedar, gilîdar, giramîdar (muhterem), girdar,
giyandar, (giyanewe), goşdar (bi goşt), gotindar,
goşedar, guhandar (memeli), guhdar, guhnedar,
gumandar, guldar, haydar, heqdar, hevdar
(hevbeş), hestdar, hewcedar, hêvîdar, hêzdar,
hingivdar, hişdar, hîmdar, hîndar, hîsedar, hukim-
dar, intdar, jandar, jehrdar, jîndar, kardar, karxa-
nedar, kasedar, kendar (mîzahî), keremdar,
kezîdar, kêfdar, kindar, kirêdar, kirdar, kirîdar,
kîndar, koledar, komekdar, kovandar, kujdar, le-
kedar, lezetdar, lènûsdar (defterdar), maldar,
mafdar, manîdar, merezdar, mezdar, mêldar,
mêvandar, mêwedar, mildar, mijokdar, minetdar,
mizdar (şîrîn-tirş), mizgîndar (mîsyoner), mulk-

dar, namîdar, nandar, navdar, nazdar, nedar
 (feqîr), nemdar (şil), nêredar (kontrolor),
 nimûnedar, nijdar (bijûndar), nirxdar, nîgehdar,
 nîşandar, nobedar, nojdar, oldar, pakdar, paldar,
 pardar (ortak), paydar (domdar), payedar, perde-
 dar, peredar, perendar, pesindar, peyvdar, pêdar
 (sebat), pêldar, pêdar (şahlanma), pêşdar (pêşeng),
 piş(t)dar, pişkdar, pîjindar (şivît), pîldar (falavêj),
 pîtdar, pûldar, qerzdar (deyndar), qewildar, qulix-
 dar, ramandar, rayedar (xwedîyê dîtin), razdar
 (qeyde), rexdar, rexnedar, rewişdar, rezdar, rêdar,
 rêzdar, riftdar, rikdar, rimildar, rojdar, rondar,
 rûndar (bi rûn), selahîyetdar, serdar, sermayedar,
 serfermandar, semînerdar, serîdar, sirmedar, sîdar,
 soreदार, sozdar, sudar, sûcdar, spasdar, surdar (bi
 heycan), şanedar, şaxdar, şekirdar, şerdar,
 şermedar, şetdar, şêdar (şil), şêwirdar, şêndar,
 şikdar, şikirdar, şîndar, şîridar, tahmdar,
 temsîldar, tekerdar, terefdar, terşdar (xwedî pez),
 tevnedar, têkildar, tirsdar, tîndar, tobedar, tuwan-
 dar, ulimdar, vîndar, wanedar (dersdar), wefadar,
 xaldar, xawêndar (bi şeref), xeberdar, xedar,
 xerîdar, xêrdar, xirêdar, xiznedar, xwîndar, wate-
 dar, wefadar, weznedar, wezîfedar, wênedar,
 wurşedar, zemîndar, zengildar (saeta bi zîl),
 zêdedar, zilindar, zîpdar, zîyandar, zordar,
 zordarî...

Parkîta "dar" di wateyên xwedî wezîve, mal, kar, berpirsîyar, hukim û nav û deng de tê bikaranîn. Parkîta "dar" bêtir bi kar hatî ye. Li gor deveran sê parkîtên ku bêtir tên bikaranîn: "dar, "kar" û "van" tên têkil kirin û carnana bi şaşî tên bikaranîn.

32. -de balinde, bexşînde, dirinde (wehşî), dîyarde (olgu), firinde, gerînenede, gewende, girîde, kirde, kurdende, mayînde, qûnde, serde, şande (mîsyoner), xwende, zende....

Ev parkît rewş, taybetî û reng dide dîyar û zelalkirin.

33. -dek bindek, girdek (tîpên mezin), hûrdek (tîpên biçûk), nîşandek (îşaret), serdek...

Parkîta rewş diyarkirin û rengdêrîyê ye.

34. -der bader (tornavîda), bender, derbeder, bexşînder, bêder, birader, hewleder, jander, jêder, mader, makder, navder, rader, rasteder, şevder, zêder (zayende)...

Rewş û posîzyonê dide dîyarkirin. Carnan wateya xwe ji lêkera "derketin" jî digire.

35. -dêr afirandêr, avdêr (sulamaci), berhemdêr, berxwedêr, bonodêr, çavdêr (nêrevan), çekdêr (bononêr), dengdêr (tîpên bi deng), deyndêr (alacakli), femandêr, guhdêr, hevgyrdêr (tomarker), kardêr (patron), kirêdêr (kiralik), mast(d)êr, navdêr (isim), polîçedêr, rengdêr (sifat), serhildêr, şehnedêr, şevdêr, xwepêşandêr, ...

Di wateyên berpirsîyar, wezîfedar, çêkir û xwedî de tê bikaranîn. Ev parkît bêtir di zimanê nivîskî de tê bikaranîn û bi giranî û pirani bi soranî ye. Di van salên dawiyê de her ku diçe parkîta "dêr" bêtir tê bikaranîn û bi taybetî jî, ji bo bêjeyên nû pêwîstî bi vê parkîtê heye.

36. -dirû cildirû, çermdirû, genimdirû, kincdirû, paldirû, soldirû...

Parkîteke lêkerî ye û ji lêkera dirûn tê. Cî û warê bikaranîna wê gelek teng e.

37. -dîn guldîn, kadîn, Mêrdîn, paşedîn, şemdîn, sêvdîn, şevdîn, tacdîn...

Parkîta "dîn" ji lêkera dîtinê tê û ev parkît weha ne zêde bi berhemdar û kêrhatî ye.

38. -doş çêlekdoş, gadoş (sermezin), gundîdoş, mangedoş, mirovdoş (kedxwar), mîhdoş, pezdoş,...

Ev parkît ji lêkera dotinê tê. Di wateyên kelk, kar û zarpêkirinê de tê bikaranîn.

39. -doz çewaldoz, kînedoz, palandoz, pînedoz, soldoz.....

Parkîteke dîrokî û kevn e. Ji "dirûz" tê û biguhaztinê re bûye "doz". Rastiya wê çewaldirûz, pînedirûz û soldirûz e. Lê dîsan jî divê mirov vê parkîta kurdî biparêze; dibe ku di pêş de, ev bi kar bê û ji bo hinek bêjeyên din jî bê bikaranîn.

40. -e bêje, beze, bijarte, bineke, dermale, firoke, gewre, keske, kirde, kûre, sereke, sore, xwende...

Ev parkît zêde ne dewlemend e, bi sînor e û rewş û têviliyan dide dîyarkirin.

41. -ek/eke badek, bendek, bizdonek, çilek, destek, dehek, fisek, fişek, fortek, gîhanek, hûrek, kevanek, komek, kotek, kulek, kurtek, mizdanek, nefsek, newêrek, nîşandek, paçek, parsek, perdek, pêçek, pişte, qeşmerek, qumatek, qûnek, qulek, rastek (dîrek), rawek (xuya), serek, şanek, şeşek, tirsonek, tirek, virek, zîrek...

Ev parkît rewş, hejmar û taybetiya kes û tiştan dide dîyarkirin.

42. -ende berfende (aşîd), dirinde (rastî dirende ye), gerînde, gewende, gewzende, navende (tîpa "e" ji ketiye û bûye navend), nivîsende (katip), şermende (şermok), parakende, pergende, zayende (tîpa "e" ji dawiyê ketiye û zayend maye)...

Taybetmendiyê dide dîyarkirin.

43. -eng çeleng, erjeng (felaket), leheng, peleseng, pêşeng, xeleng, xoşeng,

Mirov dikare bêje ku ev parkîta xweşikbûn û pesndariyê ye.

44. -er bîner, bû(y)er, dever, firoşer koçer, kujer, koser, lêker, nûner, parêzer, têkoşer...

Yê/ya ku dike an bi alîkariya wî/ wê dibe û pêk tê. Di zimanê nivîskî e her ku diçe bêtir tê bikaranîn.

45. -erok çilerok, naverok...

Kesî heta niha behsa vê parkîtê nekiriye.

46. -ev rojev...

Ez nikaribûm ji vê parkîta nû re nimûneya duyem bibînim. Li ser çî prensîbî ev parkît hatiye afirandin kes nizane.

47. -ê bizinê, bûkê, cîranê, çêlekê, dayê, deryayê, jinê, keçê, malê, mamosteyê, piştê, metê, xwişkê...

Mirov dikare bi vî awayî tîpa "ê" bînc dawiya gelek navdêrên mê. Ev ji bo hîtabkirina navdêrên mê û tewangê tê bikaranîn. Ji bo hîtabkirina navdêrên nêr jî tîpa "o" tên dawiya bêjeyan. Wek: nêriyo, zavayo, gayo, kuro, mamosteyo, mamoo...

Lê, di rewşa gelehjimar de parkîta "ê" dibe "no." an jî dibe "ino." Ev him ji bo zayenda nêr û him jî ji bo ya mê derbas dibe. Wek: bizino, bûkno, cîrano...

Dema bêjeyeke cara pêşî parkîta "ik" bigire û cara duyem jî parkîta "ê" bê paş wê, bêjeya nû vê carê vê forma han digire. bejnziravikê, çelengê, dayikê, dilovanikê, jinikê, kinikê, pîsikê, rindikê, xwişkê....

Hinek nivîskar ji vê rewşê re parkîta - ikê/kê dibêjin ku ev ne rast e. Ev ne parkîteke bi serê xwe ye, du parkît li pey hev tên. Mînak: Bêjeya "kin" cara pêşî parkîta "ik" digire û dibe "kinik." Cara duyem parkîta "ê" digire û dibe "kinikê."

Di kurdî de bêjeyek dikare çend parkîtan li dû hev bigire. Wek: dukan+dar+î, zan+a+tî, bajar +van+tî, şî+van+î, nîştîman+perwer+î.....

48. -êr dilêr (qehreman), hilbijêr (seçmen), kûnêr, panêr, serhildêr, şilêr, venêr, weşînêr.....

Yê/ya ku aktîv û lê dinêre, pê mijûl e. Ev parkît ji soranî hatiye nav kurmanci. Di van salên dawî de her ku diçe di zimanê nivîskî yê kurmancî de jî bêtir tê bikaranîn.

49. -firîn çûkfirîn, dilfirîn, hevfirîn, kevokfirîn, kotelfirîn, kurtefirîn, kevirfirîn (mecenîq), nefsfirîn, serfirîn, tirsfirîn, xwefirîn...

Ev bi alîkariya lêkera "firîn" pêk tê. Mirov bi vê parkît û metodê dikare gelek bêjeyên nû biafirîne.

50. -firoş avfiroş, bavfiroş, belafiroş, birafiroş, cilfiroş, dêfiroş, dewfiroş, eşîrfiroş, genimfiroş, goştîfiroş, gulfiroş, hirîfiroş, jinfiroş, keçîfiroş, kibrîtfiroş, kurdfiroş, malfiroş, makînefiroş, mastfiroş, meyfiroş, mirovfiroş, nanfiroş, perçefiroş, pirtûkfiroş, pincarfiroş, rûnfiroş, şekîrfiroş, şerfiroş, şîrfiroş, xanîfiroş, xwefiroş, xwînfiroş, welatfiroş, zembîlfiroş...

Tiştên ku bi gotina "firotin" ve girêdayî be, mirov dikare bi vê parkîta "firoş" bêjeyên nû çêbike. Parkîteke lêkerî ye.

51. -gal çangal, pergâl, şengâl, tengâl...

Rewş û form dide dîyarkirin.

52. -gan axpîngan, bargan, bazirgan, lalîgan, rûngan (tucarê rûn), xaçirgan...

Yê ku bi kar ve mijûl e, bêjeya pîşeyî diafirîne.
Ev parkît hewqas ne kêrhatî ye û mirov nikare ji bo nimûne çend gotinên din jî bibîne.

53. -gar amojgar, jengar, pingar, rojgar, sazgar, parêzgar, yadîgar...

Di wateya kombûn, zanîn û pêşkêşkirinê de tê bikaranîn.

54. -gaz belengaz, gerdengaz...

Ev parkît di wateya perîşanî û pakiyê de tê bikaranîn û zêde ne bi ber û bereket e.

55. -geh amojgeh, aramgeh, asêgeh (barîkat, mewzî), azmûngeh, balafirgeh, balgeh, baregeh (karargeh, bas) bergêh, bingeh, bihingeh (mesîre), borangeh (cîhê kevokan), civangeh, cîhgeh, çargeh (meqamê muzîkê), çêregeh, (malîkxane, çiftlik), dadgeh, dangêh, danîşgeh, darêjgeh, dengêh, dergêh, destegêh (tersxane), dezgeh, dirûngeh, dîtingeh, dûrgeh, êwirgeh (barinak),

fêrgeh, firoşgeh, gorîngeh (di perestgehê de ser dihat jêkirin), havîngeh, hêjageh (hedefa askeri), îbadetgeh, îstegeh, îzgeh, jîngeh (ekolojî), kargeh, kevnargeh, kêlangeh, kiblegeh, kungeh, lengergeh (iskele), leşkergeh, lewergeh, lîstikgeh, lîzgeh (ji lîzê), mêrgeh, mêtîngeh, mijûlgeh, nexweşgeh, nêrîngeh (fokos), nimêjgeh, nimînegeh, nivîsgeh (buro), nivîswergeh, pageh (garaj), palgeh (koltuk), pangeh (garaj), pazendgeh, perestgeh, perwerdegeh (talimgeh), peymangeh, pêgeh (rewş), pêşangeh, pîrsgeh, pîrozgeh, qedemgeh, qerargeh, rawestgeh, rawangeh, rûniştgeh, rûxistgeh, safgeh (aritmî), sazgeh, sefgeh, sergomgeh, seyrangeh, sêgeh (meqamê muzîkê), sêzgeh, strîngeh, şargeh, şergeh, tavgeh, tarawgeh, têşgeh, tomargeh, vehesîngeh, venişgeh (menzîl), wargeh, xwaringeh (mutfak), xwendegeh, yarîgeh (stad yum), zanîngeh, ziyaretgeh...

Di wateya cî û war de tê bikaranîn û parkîteke ku cîyê karanîna wê gelek fireh û bi ber e.

Kamran Bedirxan di pirûka xwe ya "Rêzmana Kurdî" de, bi hejmara 21 û bi navê sernivîsa guhêrkerên din yên paşdanî de bi navê "gab" jî parkîte hejmartiye û ji bo wê jî mînak "xwende-gab" daye. Bi rastî bi navê "gab" parkîte bi serê xwe nîne. Ew ne "gab" e "geh" e û mînak jî dibe "xwendegeh."

56. -gele hergele, pergele, sengele, şêgele...

Rewşeke negatîv dide dîyarkirin.

57. -ger bager, banger, bazîger (lîstikvan), bêrgeh (bêrîgeh), cadûger, çavlêger, çayger, dadger (hakim), dager, dermanger (eczaci), dolabger, dozger (savci), efsûnger, gewzeger (sefih), govendger, hesinger, karger, karîger, kirîger (alici), lêkolînger, mertalger, meyger, mêtînger, misoger, neşteger (cerah), pager (devriye), parêzger, peyger, pêger (nesne), rêger, rojnameger, semager, senger, sêlikger (gramafon), sifirger, şanoger, şerbetger, şevger, şevlêger, şîrger, şoreşger, tevger, werger, zêrînger (mucevherci)...

Dîsa piraniya gramernivîsên kurdî, dinivîsin ku bi navê "girîn" jî parkîteke kurdî heye û ji bo vê jî mînakên weha didin: "Çixirgerîn, şopgerîn, çavgerîn" û hwd. Ev jî ne rast û durust e. Wek ku xuya ye, ev bêjeyên han bêjeyên hevdudanî ne. Ji bêjeyên "şop" û "gerin" pêkhatine û li derî babeta parkîtan e. Bêêjeyeke hevdudanî ye.

58. -gêr bankgêr (bankacî), bingêr, çapgêr, dagêr, makînegêr, mangêr, saloxgêr (istihbaratçi), sergêr, wergêr (çevirmen), werzgêr, xwegêr...

Ev parkît di zaravayê me yê soranî de bêtir tê bi kar anîn. Di van salên dawî de hêdî hêdî dikeve nav zaravayê kurmancî yê nivîskî jî. Di wateya yê/ya ku dike û digire de tê bikaranîn.

59. -gir/gîr ahengir, amadegîr, alîgir, arşîvgir, avgîr (bataklik, sunger), bacgir (xercgir, tehsîldar), balafîrgir (keştiyên ku balafîran digirin), bargir (savunma), bargîr, bergir (ewlekar), bertîlgir, bigir (alici), bonogir, cangîr, cîgir (yedek), cîhangîr, çepgir (solcu), çekgir, çeşnîgir, dadgir (hakîm), dagir, demîngir (alişik), dengir (cîhazê ku deng digire), destgir, destegîr, dewletgîr (devletçî), dilgîr, dîyarîgir, giramgir (hurmetkar), dugir, gulaşgîr, hevgir, girsegir, herêmgir, herîgir, jengir, kefgîr, kewgîr, koçegîr (sîlahşor), kungir, layangir, libgir, masîgir, mayîngir (makînen mayînan), mîratgir, mûçegir (yên ku maaş digirin), la yangir, lexxgîr (enerjîk), nangîr, pargir (xwedî hîse), paşgir, pelgir, pergîr, pêjîngir (duyarli), pêşgîr, piştgir, pîşkegîr (partîzan), polîçegir, qedirgir, rastgir (sagci), rexnegir, rêgir, saltgîr (kirdeya aktîv), şîşîgir, şêrgîr, tagir, wergir (alici), wênegir (aletên ku resim digirin), xelatgir, xercgir, xewgîr, xûgir (demîngir), xûgîgir...

Ev parkît ji lêkera "girtin" tê û di zimanê nivîskî de her ku diçe bêtir tê bikaranîn. Di kurmancî de ev parkît bêtir wek "gir" û di soranî de jî wek "gîr" tê bi kar anîn.

60. -gîn bugîn(nesne), cûgîn (olgu), dengîn, dezgîn (dizgin), dingîn, dîyargîn (sifat), fêrgîn, gulgîn, hevgîn, lezgîn, mizgîn, navgîn, paşgîn, pergîn (pêşwazî), pêşgîn, sergîn, şevgîn, şingîn, xwazgîn, xemgîn...

Ev parkît, pêve girêdayî, hezkirin û rewşê dide dîyar kirin.

61. -go derewgo, pirgo, qencgo, rastgo, xweşgo.

"Go", kurtkirina "gotin"ê ye. Bi forma dirêjî jî tê gotin. Wek: Pirogot, rastgot, xweşgot..

62. -guhêz denguhêz, nûçeguhêz (muhabîr), xebeguhêz (fesad), wêneguhêz...

Ji gotina "guhartin," tê û peyvên nûjen çêdike. Di zimanê teknîkê de bêtir tê bikaranîn.

63. -gûn algûn (pembeyê tarî), argûn (ji agir), avgûn (şînê asmanî), pargûn (coya biçûk ku li derdora konê tê kolan), piştgûn (dûr), şîgûn (genimê avî)...

Celadet Bedirxan û Rizgar Baran, parkîta "gûn" wek "gon" bikaranîne. Ev parkîta han di zaravayê dimilî de jî heye. (Celadet Bedirxan- Roger Lescot Kûrtçe Gramerî rûpel 287, Rizgar Baran, Uygulamali Kûrtçe Dersleri- Dersên Kurdî rûpel 332 binêrin.)

64. -heng aheng, çel(h)eng, ferheng, leheng, pêş(h)eng, serheng, şevaheng...

Parkîta "heng" wateya spehî, jêhatî û serûberiyê dide bêjeyê.

65. -hev bahev, berhev, binhev, cemhev, gelhev, paşhev, pêşhev, serhev, tevhev, tevlihev, têkilhev.

Di wateya kombûn, rêzbûn û zêdebûnê de tê bi karanîn.

66. -hingêv şûrhingêv (sîleşor), tifinghingêv....

Di wateya hoste û lêdanê de tê bikaranîn û ev parkît di zimanê me de gelek kême.

67. -ik bendik, birçik, bozik, çavik, çirik, darik, dasik, dilik, jînik, gewrik, gloverik, keçik, kinik, kumik, kurik, lawik, mêrik, pîsik, pirçik, rindik, reşik, sorik, virik, xweşik, zerik...

Di wateya spehî û biçûkbûnê de tê bikaranîn.

Selîm Biçûk bi parkîta "ik" re ya "çik" jî nivîsandiye û ji bo vê jî, vê mînakê daye: *Rêçik, derçik*. Min "*derçik*" fêm nekir ka mebesta wî çi ye. Lê *rêçik* ne rast e. Ji ber ku kok "*rêç*" e û parkîta jî "*ik*" e. (Selîm Biçûk Rêzimanê Kurdî rûpel 68.)

Ev parkîteke bi ber û dewlemend de, mirov dikare bi vê parkîtê bi hezaran gotin biafrîne. Ji bo hezkirin, biçûkdîtin, pîskirin belengazî, xizanî, nêzîktî û ciwantiyê tê bikaranîn.

68. -inde gerî(ne)nde, keçinde (ji bo kesî ku keça wî/wê tune be, tê gotin), korinde, kujinde, kurdinde, mayinde, warinde, za(y)inde....

Parkîta "inde" di wateyên mayîn, tunebûn û girêdayî de tê bikaranîn.

69. -ing aring (nexweşiyeke pez û wateya xwe ji ar digire), awing (şebnem, avî), bersing, bêjing, daring, deling, garing, hevling, hevring, kaşing, kuling, paring, paşing, piling, quling, rejing (çirika avê), reving, rojing (ji rojê tê. yanî pence-re), saring, sering, sizing, soring, şijing (sifnîk, melkis), tifing, ziring, ziving (ji zivistanê tê)...

Di wateya wekhev, dişibe hev, nêzîkî hev de tê bikaranîn.

70. -istan Afganistan, Arabistan, Bulgaristan, beristan, bihuşistan, bîyanistan, Çaçanistan, çîrokistan, çolistan, daristan, dibistan, diristan, dilistan, dojhistan, Ermenistan, germistan, goristan, gulistan, guristan (cîh û welatê diz û talanê), Gurcistan, Halistan (li Kurdistanê herêmek), Hîndistan, Îngilistan, kafiristan, karistan, Kazakistan, kewistan, Kirgisiztan, Kurdistan, Kuzistan, Loristan, Macaristan, Mogolistan, meyistan (cîhê xwarin û vexwarinê), muristan, Pakistan, qûmistan, rovistan (cîh û welatê delevêre, dek û dolaban), şaristan, şevistan, şênistan (cîhê şên û xweş), taristan, Tacikistan...

Partkîta "*istan*" bi gelemperî ji bo cîh û welat tê bi kar anîn, carnan ji bo rewşê jî dibe. Wek "şevistan, meyistan" û "şênistan...." Ev parkît gelek bi berhemdar û kêrhatî ye û her ku diçe di zimanê nivîskî de cîyê xwe digire.

71. -î aramî, Amedî, aştî, avî, bajarî, bankgêrî (bankacilik), başî, bejî, berpirsyarî, bihuştî (cennetî), bindarî, birdî, Dihokî, dojhî, çavî, çêkirî, dîtî, ezîzokî (kubar), girtî, gohtî, gundî, hişmendî, kurdî, laşparêzî (parastina laş, vucudê), Mêrdînî, nezanî, nojdarî (selametî), paşdanî, patî, tawî, serfirazî, rizgarkirî, şandî (qasid), şarmendî,

şaristanî, şewitî, şikestî, talanî, terasî, tolazî, vekirî, Wanî, xerabî, xwînî, xwendî...

Parkîta "î" rewş û cîwazbûnê dide dîyarkirin. Ev parkît jî bêhejmar e. Mirov dikare bi alîkariya vê parkîtê bi hezaran bêjeyên nû çêbike. Di derbarê parkîta "î" de, li pirtûka Feqî Huseyn Sagniç "Rêzimanê Kurdî" rûpel 56-57 binêrin, ka çi tevlihevî û şaşî hene. Dîsa Feqî Huseyn parkît ku navê "qertaf" lê kiriye, bêje, bêjeyên hevdudanî û formê neyînî tevlihev kiriye. Li heman pirtûkê rûpel 90 ku bi sernavê "Rengdêrên Hevedudanî" binêrin. Celadet û gelek gramernivîsên Kurd, dinivîsin ku bi navê "*ahî*" parkîtekê heye û ji bo vê jî mînakên wek agahî, bilindahî, kêrahî, dirêjahî, germahî mezinahî û hwd. didin. Ev jî ne rast e. Ji ber ku parkît -"*î*" ye û dema parkîta "*î*" tê dawiyê tîpa "*h*" dikeve navbera herdu dengdêran an jî du an jî sê tîpên bêdeng tên ba hevdu ji ber wê yekê tîpa "*a*" tê pêş tîpa "*h*" an jî ya "*y*". Heger em wan mînakan bigirin, rastiya wan weha ye: "agaî, avaî, bilindaî ne. Lê divê mirov ji bîr neke ku hemû parkîten "*î*" ne di heman wateyê de ne.

72. -î agirîn, avîn, axîn, bingehîn, birgîn, bengîn, berfîn, cawîn, darîn, dawîn, derewîn, dilîn, dozîn (içgudu), faraşîn, genimîn, gulîn,

gurmîn, hesinîn, jêrîn, jorîn, malîn, keçîn, kevîn,
kevirîn, kesîn, kurîn, mizgîn, nalîn, navîn, parîn,
paşîn, perçîn, pêşîn, rengîn, rojîn, şermîn, şevîn,
tavîn, tevîn, vekolîn, xemlîn, xwemalîn, yarîn,
zerîn, zêrîn, zîvîn....

Parkîta "în" bêtir rewş û cî dide dîyarkirin. Bi
vê parkîtê mirov dikare gelek bêjeyên nû çêbike.

73. -îne çarîne, kulîne, kurdîne...

Tê wateya wek û dişibe wî/wê. Di zaravayên
dimilkî û soranî de jî ev parkît heye.

74. -înok gerînok, şaneşînok, xapînok...

Di wateyên fen û filbaziyê de tê bikaranîn.

75. -jen arjen, avjen, bajen (perwane), bilûrjen,
bûjen (malzeme), devjen, diljen, gotinjen, heste-
jen, hirîjen, kemanjen, kevanjen (du wateyê vê
gotinê hene: Yek ya ku kevanê pembû dijene û yê
duyem jî tîr davêje.), livajen, muzîkjen, nûjen,
pembûjen, rojen, tembûrjen, xeberjen, zurnejên...

Parkîteke lêkerî ye û ji lêkera "jenîn" çêbûye.

76. -jimêr demjimêr (saet), dilopjimêr (enjek-
sîyon), geljimêr (geljimar), katjimêr (bi soranî
saet), pirjimêr, yekjimêr..

Ev parkîr ji lêkera "jimartin" tê. Di kurdiya nûjen de roleke pozîtîv dilîze û her ku diçe bêtir tê bikaranîn.

77. **-kar** afirankar, avakar, amadekar, amojkar (şewirmend), alîkar, aşîkar, berkar (nesne), berhevkar, bestekar, bexişkar, bêrêzkar, binekar, bizavkar, cirîtkar, canfedakar, cotkar, cudakar, dawetkar, daxwazkar, destkar, destekar, dirûnkar, dîdarkar, efsûnkar, efûkar, ewlekar, êrîşkar, êşkencekar, fedekar, fedîkar, fersendkar, fitnekar, gevizkar, guherînkar, gunehkar, helwestkar, hevtawankar, hevkar, hewezkar, hişimkar, hişmetkar, hîcîzkar, hîlekar, hînkar, hîndekar, hunkar, hurmetkar, îhanetkar, îcatkar, înatkar, îqnekar, îsyankar, îtaetkar, îtîrafkar, koşkar, kedkar, lavekar, mehfûrkar, merdekar, mirzkar, mirêkar, mînetkar, mînekar, navberkar, nivîskar, mêtîngehkar, navenkar, nazkar, nebekar, nebûkar (îtîrafkar), nexmekar, nexşkar, nimînekar, nîvkar, nîvekar (ortak), nîyazkar, parêzkar, perwerdekar, pêjînkar, pêkar, pêşkar, pîşekar, pîşkar (kirde), qebhetkar, qencîkar, rehekar, riyakar, rizgarkar, rozîkar, sarkar, sazkar, sazûmankar, sazişkar, sekar, serkar, (rektor), serfkar (tüketici), sextekar, sînemakar, stemkar, sozkar, şahkar, şakar, şankar,

şatafatkar, şenkar, şermîkar, şînazkar, şîretkar, şîwekar, şuxilkar, şûmîkar, tawankar, talankar, te-
lebkar, temaşekar, tevkar, tetbîqkar, timakar, tir-
skar, vankar, werzişkar xapînkar (xapînok), xilas-
kar, xudkar, xwekar (automat), xwendekar
(telebe), xizmetkar, wêrankar, zînakar, zulimkar....

Mirov dikare bêje ev parkîteke pîşeyî ye. Yê/ya
ku aktîv e û karekî an tiştêkî dike. Parkîta "kar" di
kurdî de yek ji wan e ku herî zêde tê bikaranîn. Ev
di kurdiya kevn û ya nû de jî weha ye.

78. -ker avaker, avjenker, banker (telal), belav-
ker, berlêker, bêtirker, biçûker, boyaxker, cûmker,
çewtîker (bi qabhat), çeyîker, çêker, dagîrker,
darêjker, dehker, dengberzker (amplîfikator), de-
rewker, dilreşker, dilxweşker, dirançêker, diranker,
dirûnker, diyarker, elektîker, falke, feneker
(fenek-qurnaz), filmçêker, fişker, germker (radya-
tor), gezker, gilîker, guherker, havilker (çareger),
helawker, helawçêker, hesinker, hîleker, hînker,
hoker, karker, keremker, kêmkar, korsker, kurtan-
ker, kûzeker, lavaker, lêker, lêbarker (isnad),
leşker, losker, meraqker, mesrefker, mezinker, mi-
joker, mirarker, mîzker, nimêjker, nivîşker, paqij-
ker, pareker, parker, parsker, pêdeker, pêjinker
(hesas), peyker, pêşker, pîrsker, piçûkker, pîneker,

pîşker, poşeker, qencîker, qiseker, raker, rastker, rawker, rizgarker, rîpoker, sabûnker, sarker, sefar-ker, simker, spîker, sohbetker, solker, şerker, şermker, şiroveker, şîretker, şorker, şuxilker, şûkar, şûmîker, tamîrker, talanker, tevineker, tehdeker, temamker, tewanker, têrker, tinazker, tomarker, virker, wêranker, xerabker, xebatker, xelasker, xêrker, xîjîker, xurtker, yarîker, zêrker, zîvker, zorker, zûreker.

Parkîtên "ker" û "kar" gelek nêzîkî hev in. Heta li hinek deveran di şûna "kar" de "ker" û li hinek deverên din jî di şûna "ker" de "kar" bikar tînin. Herdu weha nêzîkî hev in ku carnan mirov nikare bêje kîjan ji wan rast e. Parkîta "ker" jî wek ya "kar" aktîviyê dide dîyarkirin. Parkîta "ker" bingehî xwe bêtir ji lêkera "kirin" digire. Yanî ew kesî ku vî an jî wî tiştî dike. Mûrad Ciwan di şûna parkîta "ker" de parkîta "kir" bikaranîye. Rast e ev parkît ji lêkeran "kirin" tê lê bi hezar salan e ku wek "kar" tê bikaranîn û di nav gel de rûniştî ye. Reşo Zîlan gotinên wek "karkir, şuxulkir" û hwd di wateya "bikêrhatî" de bikaraniye. Ez termînolojiya Reşo Zîlan rast û durist dibînim.

79. -kêş afiyonkêş, aramkêş, avkêş(hortum), axînkêş, azabkêş, bakêş (havalandirma), balkêş,

barkêş, berkêş, bêrikêş (kurekçi), binkêş, cefakêş, cezakêş, cixarekêş, çaqokêş, darkêş, demkêş, derdkêş, destekêş, destkêş, dênkêş, dilkêş, dozkêş, dûkêş, esrarkêş, eskerkêş, firçekêş, fotokêş, gankêş, govendkêş, gunahkêş, hevkêş (mûadele), hev-sarkêş, hewakêş (ventîlator), kakêş, karkêş, kêrkêş, kêlindîkêş (tirpanci), killkêş, kînkêş, kulkêş, makêş, mîxkêş, mîzkêş, neqîşkêş (desînator), nexşekêş, nîgarkêş, otokêş, pêûskêş, qayışkêş, qelemkêş, qelûnkêş, pêşkêş, piştîkêş, rastkêş, renckêş, rêkêş, rikêş, serkêş, serinckêş, sivîlkêş, şûrkêş, takêş, wênekêş, xemkêş, xencerkêş, xetkêş, xeyalkêş, xîretkêş, xofkêş, xweşkêş, zehmetkêş...

Ev parkît ji lêkera "kêşandin" tê. Parkîtên "keş" û "kêş" jî wek yê "gir" û "gîr" li gor herêm û zaravayan tê guhartin. Li hinek herêmên kur-mancî "keş" û li hinek herêman jî "kêş" dibêjin. Giraniya zimanê niviskî li ser parkîta "kêş" e.

80. -kî Badînkî, badkî, bajarkî, berfiradkî, devkî, dimbilkî, eşîrkî, gundkî, jînkî, kurdkî, Licêkî, mêrkî, mahmûdkî, niviskî, pêxemberkî, qeşmerkî, sorankî, şêrkî, tirkî, Serhedkî...

Ev parkît rewş û şibandinê dide dîyarkirin. Parkîteke gelek bi ber û kêrhatî ye. Mirov dikare wê bîne dawiya gelek bêjeyî û bêjeyên nû

biafirîne. Li hinek cîyan di şûna "*ki*" de "*kani*" jî bi kartînin. Wek: jinkanî, keçkanî, lawkanî, mêrkanî, pêxemberkanî... Ev parkîta "kanî" di zaravayê dimilî de jî tê bi kar anîn. Dîsa di şûna parkîta "*ki*" de "carnan parkîta "*wari*" jî bikartînin. Wek kurdewarî, şêrewarî ûhw.

81. -*koj* darkoj, hestîkoj, kundirkoj, nankoj, qûnkoj...

Ev parkît ji lêkera "kojandin" tê û ne gelek bikarhatî ye. Wateyeke wê ya gelek negatîv heye û di zimanê argo de tê bikaranîn.

82. -*kok* delal(k)ok, jinkok, keçkok, meşkok, reşkok, xweşkok...

Parkîta biçûkbûn û xweşikbûnê ye. Mirov dikare bi vê metodê gelek bêjeyên nû çêbike.

83. -*kuj* agirkuj (î:faîye), birakuji, dengkuji (aletê ku dengê sîlah kêr dike), evînkuj, hişkuji, hevkuji, hêzkuji, jinkuj, karwankuj, komelkuji (qetlîam), Kurdkuji, mirovkuji, mêrkûj, mêşkuji, otomobîlkuji, reşkuji, xewnkuj, xwekuj, zarokuj...

Ji lêkera "kuştin" tê. Ji bo afrandina bêjeyên nû parkîteke gelek kêrhatî û berhemdar e.

84. -kut bankut, dankut, darkut, goşkut, lingkut, meykut, mîrkut, pîkut, serkut, sîrkut, şekirkut...

Parkîteke lêkerî ye û ji lêkera "kutandin" tê û bêjeyên nû diafirîne.

85. -le pîkole, tirole, zirtole...

Ew parkîta han rewşeke negatîv dide dîyar kirin û hewqas ne bikêrhatî ye.

86. -lîn biriqlîn, hê(k)lîn, xwêlîn...

Di wateya ku tiştêk jê çêdibe, bîhna wî/wê jê tê an jî nêzîkî wî/wê ye de tê bikaranîn.

87. -lor çilor, erdgilor, gilor, kilor, nîverdgilor, pilor, şilor...

Di wateyên gilor û berbat de tê bi karanîn. Zêde bi kar nayê.

88. -mal bermal, destmal, navmal, pêşmal, pêştemal, sermal, xwemal, yekmal...

Di wateyên xwedî û parastinê de tê bikaranîn. Ji gotinên "mal" û "malaştin" çêdibe.

89. -man arîman, deqman, der(d)man, ferman, homan, hewreman, karman, nîştîman, loqman,

raman, sazîman, seqman, şadman, şadîman, şazeman, tekman, xoşman, xoşîman, xişman, zûman...

Di wateya huner, şeref û hêz de tê bikaranîn.

90. -mend bawermend, behremend, carmend, çîkmend, dadmend, derdimend, dermend, destûrmend (îmtîyaz sahibî), dewlemend, eqilmend, ercûmend, ewlemend, hêjamend, hişmend, hizirmend, hunermend, karmend, nîyazmend, parmend, parêzmend, pîrozmend, pîşemend, rahijmend (muteşebîs), rûmetmend, sazmend, sermend, sozmend, siyamend, şakirmend, şarmend, şêwirmend, şikomend, şîretmend, taybetmend, tevmend, xoşmend, xwehermend, xweşmend, zarmend, zormend, zûmend...

Gelek bêjeyên ku bi "*mend*" diqedin, carnan tîpa "e" û carnan jî tîpa "î" li parkîta "*mend*" tê barkirin û wê demê li gor rewşa hevokê "*mend*" formê "*mende*" an jî "*mendî*" digire. Wek: pîrozmende, sermende an jî taybetmendî, dadmendî, sazmendî, şêwirmendî.. Hinek zimanzan û gramernivîsên Kurd, parkîtên "*mende*" û "*mendî*" du parkîtên cuda û serbixwe dibînin, ev ne rast e.

91. -mest bedmest/î, bîhnrest, çavrest, dil-
rest, ramanrest, serrest...

Di wateya têrbûnê de lê di warê bîrûbawerî,
şahî, şademanî û psîkolojîyê de jî tê bikaranîn.

92. -mêj germij, hevmêj, kedmêj, marmêj
(hekîmê maran, ji xwînmijê tê.), şîrmêj, tozmêj
(makîna malpaqijkirinê), xwemêj, xwêdanmêj,
xwînmêj...

Ev parkîteke lêkerî ye û ji lêkera "mêjandin"
tê. Li hinek deveran di şûna parkîta "mêj" de
"mij" jî dibêjin.

93. -miz destmiz (ucret), kedmiz ...

Parkîta "miz" di wateya xwedî ked û maf de tê bi-
karanîn. Ev parkît zêde ne bi ber û kêrhatî ye.

94. -mîyan germiyan, hemûyan, memiyan, ser-
miyan...

Di wateyên xwedî, giştî û rewş diyarkirinê de
tê bikaranîn.

95. -nak agirnak, dernak, tirsnak, xeternak...

Ev parkît zêde ne bi kêrhatî ye. Di zaravayê
dimilî de bêtir tê bikaranîn.

96. -nas bernas, ciwannas, civaknas, çavnas, çeknas, dîrokna, dostnas, dûrnas, felekna, folk-lornas, gernas, hevalnas, hevenas, komelna, kurdna, kurdîna, mafna, mêrna, pirsnaşî (termînolojî), qedirşîna, perîna, rêna, rêçena, rojhilatna, stêrkna, torena, wêjena, xwena, zimanna...

Ji lêkera "naskirin" tê. Di wateya zanîn û nas-kirinê de tê bikaranîn.

97. -naz benaz, ciwannaz, dilnaz, gulnaz, hewnaz, nawnaz, pîrnaz, qurnaz, sewlînaz, serûnaz, şanaz, şahînaz, xatûnnaz, xweşnaz, yarnaz...

Ev parkît, bêtir di wateyên nazik û kubarbûnê de tê bikaranîn.

98. -ner afirîner, awazdaner, çewsêner, daner, derhêner, guherîner, lêhûrbûner, lêkolîner, payer, pêçer, pêşder, nûçer, nûner, reaksiyoner, şaner, weyner, xapîner ... Ev parkît bêtir di zaravayê soranî de tê bi kar anîn lê her ku diçe di kurman-ciya nivîskî de jî zêde dibe.

99. -nêr dabeşnêr, damezranêr, danêr, çewsînêr, kunêr, nexweşnêr, panêr, pîşknêr, şahêr, tendurîstînêr...

Mirov dikare bêje ku ev parkît ji soranî hatiye nav kurmanciya nivîskî û her ku diçe bêtir tê bi karanîn. Parkîtên "ner û "nêr" gelek nêzîkî hev in, heta yek in. Li gor zarava û devokan tên guhartin.

100. -nivîs çîroknivîs, destnivîs, dîroknivîs (tarîhçî), notenivîs, rexsernivîs, romannivîs, rojnamenivîs (nivîskarê meqaleyan), sernivîs, rêzsernivîs (paragraf), sernivîs, xweşnivîs (hattat)...

Ev parkîta han ji lêkera "nivîsîn" tê û cî û qada wê zêde û berfireh e.

101. -nûs çarenûs, lênûs, masenûs, pênuş, serbûyernûs...

Parkîta "nûs" ji soranî derbasî kurmancî bûye. Di kurmancî de "nivîs" e. Hinek nivîskar dixwazin di şûna "nûs" a soranî de, "nivîs" a kurmancî bi karbinin û tînin jî. Wek: pênivîs. Bi dîtina min ev ne rast e. Divê mirov gotina orîjîlan bigire. Him orîjînala wê dimîne û him jî, ji bo yekîtiya ziman pêngaveke pozîtîv e.

102. -o agiro, bajaro, bavo, cîrano, çemo, genco, doxto, gundo, guro, hevalo, kojo, kurmo, ma-mosteyo, mêşo, mêro, pîso, rêxo, rindo, şahîno, xapo, xwaro, zero, zaroko, zoro...

Ev parkîteke bi ber û kêrhatî ye. Mirov dikare bi vê parkîta han gelek bêjeyên taze biafrîne. Ji bo belengazî, rebenî, biçûkdîtî û biçûkxistinê tê bikaranîn. Li hinek herêman di şûna parkîta "o" de, parkîta "ko" jî bikartînin. Wek Azadko, rizgarko, aloko, rebenko, perîşanko, belengazko, malxeramko... Bi baweriya min "o" ji "ko"yê baştir e hêsantir e û herweha hejmara parkîteke din jî kêmbibe.

Mirov dikare bi vî awayî tîpa "o" bîne dawiya gelek navdêran. Parkîta "o" ji bo navdêrên nêr jî tê bikaranîn. Lê di rewşa pirhejmar de parkîta "o" dibe "no." ev hem jî bo zayendên nêr û him jî ji bo ya mê derbas dibe. Di vê babetê de, li parkîta "ê" binêre!

Selîm Biçûk û hinek gramernivîsên me dinivîsin ku parkîtek bi navê "iko" an jî "ko" heye, ev jî ne rast e û ji bo wê jî van mînakên didin: baviko, birako, dilbaziko, pêxwasko, reşiko, rindiko, rezîliko, spîko, xortiko, xweşiko, zeriko... Ev jî wek me di parkîta "ê" de dabû dîyarkirin; du parkît li peyhev hatine: "ik" û "o" bêjeya "reş" cara pêşî parkîta "ik" girtiye û bûye "reşik." Piştî carek din parkîta "o" girtiye û vê carê jî bûye "reşiko. (Selîm Biçûk Rêzimanê Kurdî rûpel 69.)

103 -ok avok (matara), axa(y)ok, behcok, bezok, bilqok, bizmok, bihîstok (ahîze), bîhnok, bîtanok, canok, çeçqok, çermok, çîvanok, danok, devok, devkenok, fetilok, ferhengok, fortok, gazin(d)ok, gerok, gezok, giryok, girînok, gulok, hejîrok, hevok, heyranok, hêrsok, kaşok, kenok, keçelok, kesok, laflafok, meyramok, mêjok, mirovok, miz-mizok, naverok, narincok, nivîsok (prînter), payîzok, qehrok, pesnok, revok, rikok, serok, sarincok, şemamok, şekirok, tirsok, xapînok, xeberok, xişok, xurok, zirto(ne)k, zarok, zengilok ...

Biçûkbûn û xweşikbûnê tînin zimên.

104 -okî çermokî, kevnikokî, peritokî, qirêjokî, reşikokî, şilokî...

Ev parkît rewş û cîyabûnê dide dîyarkirin.

105. -ole gêjole, hişkole, keşkole, mêşole, piçikole, reşole, sembole (bi dimilî navê cureyek bîhokê), şepole (sist, livok), zirtole ...

Di vê parkîtê de giraniya soranî heye.

106. -olekî keskolekî, piçkolekî, reşolekî, spîçol (e)kî, şînolekî...

Ev parkît bi piranî û giranî bi soranî ye. Rewşeke ne zelal dide dîyarkirin.

107. -one parone.....

Min nikaribû çend nimûneyên din jî ji parkîta "one" re bibînim.

108. -onek bizdonek, fetlonek, geronek, paronek, şermonek, tirsonek, zirtonek...

Li gor hinek herêm, devok û zaravayan parkîtên "ole" û "onek" cî diguhêrin an jî herduyan jî bikar tînin. Wek nimûne him zirtonek û him jî zirtole dibêjin.

109. -oş beroş, îboş keloş, kinoş, minoş, mihoş, peroş...

Parkîta "oş" di wateyên nexweş, bizarkirin û bêformê ne baş de tê bikaranîn. Heta niha kesî behsa vê parkîtê nekiriye.

110. -ox ajotox, çêkirox, firotox, gotox, kirox, kuşttox, şîretkirox, vegirtox...

Ji zaravayê dimilî derbasî kurmancî bûye. Mirov him di kovara Hawarê û him jî di berhemên Cigerxwîn de rastî vê parkîtê tê. Li herêma Licê kurmanc di axaftina xwe ya rojane de bi kar tînin...

III. -parêz agirparêz, bajêrparêz, dînparêz, gelparêz, gundparêz, hevşehrîparêz, herêmparêz, komarparêz (cumhuriyetçi), malbatparêz, mezheparêz, nanparêz, olparêz, perçeparêz, tawizparêz, xweparêz, welatparêz, xaçparêz, zimanparêz...

Ev parkît ji lêkera "parastin" tê û wateyêke xweş û pozîtîv dide bêjeyê. Bi piranî û giranî ji hezkirin û baweriyê tê.

III.2. -perest agirperest, aştîperest, axperest, bajarperest, Bedirxanperest, dahatûperest, deverperest, diravperest, eşîretperest, gelperest, herêmpereest, gundperest, kurdperest, kevnepereest, komarperest, malperest, namûsperest, neteweperest, pûlperest, nîştîmanperest, nîjadperest, olperest, parçeperest, regezperest, şehwepereest, şerperest, şewatperest, tixûbperest, welatperest, xwepereest, xweşikperest...

Parkîtên "parêz" û "perest" ji heman lêkerê tên lê wateyên wan ne yek in. Perest ji parastinê tengtir û tûntir e. Di perestiyê de wateya fanatîkî tê de heye. Wek nimûne, "welatparêz" pêşverû ye û "neteweperest" paşverû ye ji ber ku yê neteweperest gel û neteweyên din biçûk dibînin. Wateyên parkîtên "parêz" û "perwer" jî nêzîkî hev in.

II3. -perwer asayîşperwer, niştîmanperwer, gelperwer, îlperwer, kurdperwer, mirovperwer, we-latperwer, xweristperwer, zanistperwer...

Di wateya hezkirinê tê bikaranîn.

II4. -pêj aşpêj, gotinpêj, nanopêj, rûnpêj, kulorpêj, xwarinpêj...

Parkîta "pêj" ji lêkera "pijandin" tê. Selîm Biçûk him parkîta "pêj" û him jî ya "pij" bi kar anîye. Yanî wî du parkîtên cuda pejirandiye. Ji parkîta "pêj" mînakên "xwarinpêj" û "nanpêj" daye û ji bo ya "pij" jî "nanpij" daye. Halbû ku "pêj" û "pij" devok in û rastî jî "pêj" e. Weha dîyar e ku Selîm Biçûk bi lez û bez pirtûka xwe nivîsiye û daye çapê. Wî bi parkîta "van" dest pêkiriye û bi ya "e" dawî lê aniye. Parkîtên Biçûk gelek seyr in. Wek mînak, mirov nikare di pirtûka S. Biçûk de rastî parkîtên "geh" û "istan" bê. (Selîm Biçûk Rêzimanê Kurdî rûpel: 68-69 û 89-91.)

II5. -revîn balrevîn, derdrevîn, dilrevîn, çavrevîn, çûkrevîn, hevrevîn, hişrevîn, jinrevîn, keçrevîn, kesrevîn, keserrevîn, kulrevîn, mirovrevîn, ramanrevîn, rojrevîn, salrevîn, şevrevîn, tirsrevîn, xeyalrevîn, xemrevîn, xewrevîn, zarokrevîn...

Parkîta "revîn" ji navê xwe jî dîyar e ku ji lêkera "revîn tê. Di wateyên revîn, wendabûn û xemgîniyê de tê bikaranîn. Parkîteke bi berhemdar û kêrhatî ye.

II6. -rêj avrêj (avdestxane-tuwalet), biverêj, çavrêj, hesinrêj, hişrêj, kedrêj, ronîrêj, rondikrêj, hêstirrêj, kulrêj, xwêdanrêj, xwînêj ...

Li hinek deveran di şûna parkîta "rêj" de "rij" jî dibêjin. Ev ji lêkera "rêjandin" çêdibe.

II7. -ris dolabris, herîris, hevrişimris, pembûris, teşîris...

Ji lêkera "ristin" pêk tê û zêde ne kêrhatî ye.

II8. -saz aşsaz, barsaz, berçavksaz, çeksaz, dermansaz, diransaz, hebûnsazî, hestesaz, hevoksaz, karsaz (patron), komelsaz, otomobîlsaz, pîşesaz, plansaz, saetsaz, şêrînsaz, tifengsaz, tîrsaz, xurdesaz

Parkîta "saz" bi piranî ji bo çêkirin û li darxistinê tê bikaranîn.

II9. -şo destşo, cilşo, firaqşo, kincşo, lingşo, mirîşo, serşo...

Parkîtek e ku ji lêkera "şuştin" çêdibe û mirov dikare bi vê parkîte gelek bêjeyên nû biafirîne.

120. -şor gotinşor, qelemşor, sîlahşor, tirşor...

Di wateya hunermendî û hêzekî mezin de tê bikaranîn.

121. -teraş darteraş, heykelteraş, kevirteraş, neynûkteraş, peykerteraş, pênuşteraş, qelemteraş, sengteraş, serteraş, simteraş...

Parkîteke lêkerî ye û ji lêkera "teraşkirin" tê. Di wateya jêkirin de ye û zêde bi kêrhatî ye.

122. -tir baştir, bezatir, bihatir, bilintir, bizdonektir, çaktir, dûrtir, erzantir, germtir, girantir, hêsantir, hişkîr, kûrtir, mezintir, paşketîr, pîstir, qeşmertir, reştir, rezîltir, rovîr, sartir, spîr, şîrîntir, tirsonektir, tirştir, tûjtir, zelaltir...

Parkîteke berhevdudanî ye û di pileya duyem de tê bikaranîn. Parkîteke gelek bi ber û dewlemend e û di zimanê devkî û nivîskî yê rojane de gelek tê bikaranîn. Dîsa hinek nivîs karên gramernivîs dinivîsin ku bi navê "tirîn" ji parkîtekê heye û mînakên wan jî weha ne: Baştirîn, bezatirîn, bilintirîn, erzantirîn....

Ev jî ne bi serê xwe parkîtek e, du parkît in. Pêşî parkîta "în" tê û piştî jî ya "tir" tê û dibin "tirîn." Parkîta "tir" latîv" û ya "tirîn" jî dibe superlatîv.

123. -tî balafirvantî, bavatî, biratî, dijmintî, gavantî, gundîtî, hemwelatî, katîtî, kerîtî, malbatî, nezantî, pîrîtî, şivantî, şofertî, zanatî...

Parkîteke rengdêrî ye û rewşê dide dîyarkirin.

124. -ûd şerûd

Gotina "şerûd" bi kurdî ye û ne bi erebî ye lê gotinên wek bixûd, xesûd xwerû bi erebî ne û têkiliya wan gotina bi parkîta "ûd" re nîn e.

125. -van agirkujvan, ajovan, aşvan, axaftvan, bajarvan, balafirvan, baxvan, bazevan, baqûrvan, berevan (parastin), berdêlván, bervan (mudafi), bernamevan, berxvan, bexçevan, bezvan, berrîvan, bêdervan, bêrîvan, bihîstevan, bilûrvan, bivirvan, cerdevan (çete), cirîtván, cîjivan (qerargeh), çalakvan, çandevan, çirikvan, çîrokvan, dadvan, dafikvan, darvan, dergevan, deryavan, deholvan, destvan, deştvan, dilvan, dilovan, dîdevan, dîlokvan, êzingvan, gavan, gazîvan, geştevan, gilîvan, giyavan, golikvan, gorevan, guzvan, helbestvan, hozanvan, kelekvan, keştîvan, konevan, kevokvan, kulovan, leqatvan, lêgerînván, lîstikvan, lîzvan, maratonvan, malovan, masîvan, mazîvan, mazûvan, mehdervan, melevan, meşvan, mêşevan, mihrîvan, natorvan, negirvan, nêçîrván, nêrevan

(çavdêr), nijdevan, niqovan, nivîsvan (katip), notorvan (gardiyar), nûçevan, paçvan, partîvan, paytonvan, pasvan, parêzvan, paşvan, pavan, pembûvan, pêçvan, pêkevan, pêrgevan, pêşbirkevan, pêşwazîvan, piştîvan, qetilvan (demetvan), rezvan, ristevan, rojvan, rojnamevan, rûniştivan, satorvan, serdevan, seydvan, sînorvan, sîwanvan, sîwaxvan, sîyasetvan, sportvan, stranvan, şanovan, şehrevan (medenî), şeçlevan, şervan, şoreşvan, şivan, şîretvan, şîrvan, şûrvan, tankvan, tembûrvan, tirşikvan, tolikvan, torvan (yê ku bi torê masî digire), torevan (edîb, gelenekçi), werzişvan (sportvan), wêjevan (edebiyatçi), xamevan, xanvan, xwendevan (okuyucu), zêrevan, zirnevan, zirtikvan, ziyaretvan, zorevan (yarîşmaci), zozanvan...

Parkîteke gelek berfireh, bi ber û kêrhatî ye. Parkîteke pêşeyî ya aktîv e. Li gor herêma û devokan carnan parkîta "van, wan, ger, ker" û "gir" tê hevlihev kirin. Pêwîst e ku mirov di vî warî de baldar be.

126. -Vî kevî, kovî, gakovî, pezkovî, tavî, tovî...

Parkîta "vî" ne weha parkîteke bi berdara û kêrhatî ye. Di wateya ji wê/wî an jî di şibe de tê bikaranîn.

Li hinek herêman, di şûna gotina "*kovi*" de "*kûvi*" jî dibêjin lê ev ne rast e. Ji ber ku di kurdiya kevn de, ji çiya re "*ko*" tê gotin. Di zaravayê me yê dimilkî de îro jî, ji çiya re "*ko*" dibêjin. "*Kovi*" jî tê wateya çiyayî.

127. -wan ajwan, bax(e)wan, berwan, bende-
wan, bêjewan, dadwan, darewan, deştewan,
dîwan, jîlwan, karwan, mişwan (tore), noşîrwan,
pawan, pasewan, pêhlîwan, pêwan, rewan, rêwan,
rojwan, sîlewan, sîwan, şarewan, şaxewan,
şehderwan, şerewan, şêrwan, xalwan...

Di zaravayê soranî de parkîta "wan" bêtir tê bi-
karanîn. Ji ber ku soran di şûna tîpa "v" de ya "w"
bikartînin. Parkîtên "van" û "wan" hema hema
yek in, herdu jî di heman wateyî de tîpên bikaranîn.

128. -war bendewar, bextewar, cîwar, jîndewar,
mehwar, sîdewar (bi kêrhatî), şûnewar, tilwar
(tirpan), umîdwar, xwendewar...

"Van" û "war" parkîtên aktîvbûnê ne lê "war"
pasîv e û hêvîdar e û carnan ew parkîta cîh û
mekan e jî.

Mûrad Ciwan di şûna parkîtên "*war*" û "*wer*"
de "*ewar*" û "*ewer*" nivîsandiyê. Lê ne rast e. Wek
mînak, dema mirov analîza bêjeya "bendewar

bike; kok ne "*bend*" e, "*bende*" ye û parkît jî "*war*" e. Mûrad Ciwan di pirtûka xwe ya bi navê "Türkçe Açıklamalı Kürtçe Dilbilgisi" de, 56 parkît nivîsiye. Him jî di nav wan de yê gelek bi berhemdar û kêrhatî hene ku qet behsa wan nekirîye. Wek: "an, çîn, çe, dan, dan(k), de, der, dêr, e, ende, er, ê, êr, gaz, gêr, gîn, gûn, guhêz, heng, hingêv, inde, ing, istan, ker, lor, mest, nas, naz, ner, nêr, o, ox, parêz, perest, perwer, saz, xan, xane..."

Lê Mûrad Ciwan di warê çêkirina parkîtên lêkerî de formîleke hêja dîtiye: Koka lêkeran a dema niha û ya borî. Ji bo dema niha: *avêj, bêj,, kuj, mêj, jî* bo ya borî jî: *rastgo, xebatkir, karkir.*

129. -wer azwer (bi îhtîras), bîrewer, bext (e)wer, bûnewer, cengawer, dilawer (cesûr), jînawer, kamwer (muvafakiyet), karwer (meşgul), mêrge wer, munewer, navewer, pêşwer, pîlewer (tenekeçî), pîşewer, pîrozwer, rêzanwer, rûmetwer, serwer, şermwer, tarîperwer...

Parkîta "wer" ji aliyê wate ve gelek berfireh e: carnan di şûna parkîtên "kar, van, bîr" û "ger" de jî tê bikaranîn. Di zaravayê soranî de bêtir tê bikaranîn lê di kurmanciya nivîskî de jî îro ev parkît her ku diçe bêtir tê bikaranîn.

130. -Wî bawî, cêwî, efsanewî, kawî, rêwî, sêwî, tawî...

Ev parkîta han rewşê dide dîyar kirin û tê dawiya bêjeyên ku bi tîpên dengdêr diqedîn.

131. -xan dûxan, Bedirxan, canxan, ciwanxan, çiraxan, entîkexan, kulxan, Mehmedxan, Saroxan, Seyîdxan, Şerefexan, şeşxan, têlîxan, werxan, xweşxan, yezdaxan, yezdîxan...

Parkîta "xan" di wateyên cîh, war, malbat, xanedan û xanî de tê bikaranîn.

132. -xane aşxane, avjenxane (havuz), avdestxane, avrêjxane, bacxane, balyozxane, barxane, barûtixane, bendîxane, benzînxane, betalxane, bîraxane, çapxane, çayxane, dermanxane, dîwanxane, elektrîkxane, fêrxane, girtîxane, karxane, kexane, leşkerxane, lîstikxane, malîkxane, meyxane, mêvanxane, nexweşxane, pêjxane, polaxane, polîsxane, postaxane, pûtixane, qehwexane, qehpexane, qûşxane, rasatxane, ragirtîxane, riswaxane, serbazxane, sêwîxane, şeşxane, tamîrxane, tiralxane, tîmarxane, şîrexane, starxane, tersxane, xweş xane, zarokxane, zirtxane...

Ev parkîta kurdî ji bo cî, xanî û avahî tê bikaranîn û gelek fireh û dewlemend e.

133. -xwar bertûlxwar, ereqxwar, gûxwar, helalxwar, heramxwar, jehruxwar, kedxwar, kertûlxwar, kerîxwar, keserxwar, kulxwar, malxwar, malsêwîxwar, meyxwar, mîratxwar, mûçexwar, parî-xwar, stûxwar, şîrxwar, tirşikxwar, xûgîxwar, xwînxwar, xemxwar, ziqûmxwar...

Ji lêkera xwarinê tê û vexwarin û wek xwarin tê bikaranîn. Nabêjin meyvexwar, ereqvenexwar, dibêjin meyxwar û ereqxwar.

134. -xwaz aştîxwaz, azadîxwaz, baştîxwaz, dahatûxwaz, dadxwaz, daxwaz, dilxwaz, hevalxwaz, jinxwaz, mafxwaz, qencîxwaz, şerxwaz, xêrxwaz, xêrnexwaz....

Ev parkît ji lêkera "xwestin" tê û gelek berhemdar û kêrhatî ye.

135. -yar bextiyar, berpirsiyar, bihîstyar, biryar, dadyar, diyar, cotyar, endezyar, geştyar (turîst), hestyar, hişyar, jîyar, kewyar, kiryar (tiştên ku dike an jî kirîye), kirîyar (abone, muşterî), nasyar, nûsîyar, peyar (peya), pirsyar, pîyar (rehim), ranyar, rêzîyar, rojyar, salyar, şalyar (wezîr), şandiyar, zanyar...

Parkîteke nûjen, kêrhatî û bi ber e. Di kurdiya nûjen de her ku diçe bêtir tê bikaranîn. Mirov

dikare bêje ku bêtir di soranî de tê biaranîn lê di van 20 salên dawî de her ku diçe di kurmacî de jî ciyê xwe digire. Wateyên wezîfe, bîrûbawerî, ked û zanistiyê didin.

Çendek ji gramernivîsên kurdî parkîta "*îyar*" jî bi serê xwe digirin û bikartînin. Mînaka wan jî, bi tenê "*bextîyar*" e. Ne "*-îyar*" e, "*-yar*" e. Koka bêjeya bextiyar, "*bext*" e lê ji ber ku sê tîpên dengdêr tên ba hevdu tîpa "î" dikeve navberê.

136. *-za* biraza, gumanza, hevalza, mêza (femînîn), mamza, mîrza, neftza (kana petrolê), nêrza, nûza, rasteza, şehreza, xweza...

Wateyên zêdebûn, kubarî û zanîne dide.

137. *-zan* bazarzan (ekonomist), borîzan, cîzan, danezan, dengzan, dîrokzan, dubarezan, dûzan, fêlzan, henekzan, hiqûqzan, hîlezan, hurmetzan, jêzan (pispor), îslamzan, karzan, kevnezan, korîzan, (kêm eqil, tew tewe), kurdîzan, lafezan, makînezan, mêjûzan, niktezan, nirxzan, nûzan, pêçezan (îzcî), pêşekzan, pêzan, qanûnzan, qedirzan, qîmetzan, rêzan, rojhilatzan, şerzan, şêrzan, şerîetzan, şopezan, şûrzan, tarîhzan, warzan, werzan, xisîstiyanzan, xwezan, zimanzan, zemînzan...

Ev paşkît ji lêkera "zanîn" pêk tê. Li ser zanîn
û zanistiyê ye û war û qada karanîna wê berfireh e.

138. -zar çîmenzar, dengzar, dilzar, gulzar,
gulîzar, lalezar, şermezar, tengezar, xweşzar...

Ev parkît di wateyên perîşanî, bêkesî, berxwe-
ketin, dilxweş û dev li ken de tê bikaranîn.

Balkêşî û jêrenotek

Wek pêşkîtan, çend parkîten ku ne bi kurdî ne lê di kurdî de tên bikaranîn jî hene. Hinek ji wan ji zimanên cîranên me û hinek jî ji zimanên din ketine nav zimanê me. Ji wan çend nimûne.

-zade begzade, perîzade, şahzade...

-ewî efsanewî, asmanewî..

-medar sîyasetmedar...

Ev hersê parkît ji farisî ketîne nav zimanê kurdî. Zêde nayên bikaranîn. Herweha çend parkîten din jî hene ku me ji farisî wergirtîye û di zimanê rojane de bikartînin.

Celadet Bedirxan û Roger Lescot di gramera xwe ya kurmancî de parkîten wek: "ban, asî, niwaz, îtik, îvk, oyî, vanî, dok" û hwd, jî bikar anîne. Çendek ji wan şaş û ne durust in û çendek jî îro di zimanê axaftin û nivîsandinê de cî nagirin. Ji yên şaş û çewt yek jê parkîta ban û ya din jî "vanî" ye. Celadet Bedirxan û Roger Lescot ji bo

parkîta "ban du mînak dane wek : pasban û dergeban. Halbû ku parkîta van herdu bêjeyan "van" e . Pasvan û dergehvan. Parkîtên wek "asî, îtik, îvsk" û hwd. Celadet Bedirxan bi xwe di wê demê de nikaribûye ji wan parkîtan re nimûne bibîne. Parkîtên weha dibe ku di demeke dûr û dirêj de wenda bibin.

-îst faşîst, humanîst, împeryalîst, kolonîyalîst, kapîtalîst, komunîst, kemalîst, sosyalîst....

Ev parkît ji zimanê ewropî hatiye û ketiye nav kurdiya rojane.

-çî boyaxçî, deveçî, qehwecî....

Celadet Bedirxan, Qanadê Kurdo û Rizgar Baran di pirtûkên xwe yên gramerî de parkîta "cî" an jî "çî" wek ya kurdî bi kar anîne. Ev ne rast e, "çî" parkîteke tirkî ye û ketiye nav axaftina devkî ya kurdî. Di vê mijarê de, li pirtûka Celadet Bedirxan & Roger Lescot Kürtçe Grameri rûpel 291 û ya Baran Rizgar ya "Uygulamali Kürtçe Dersleri-Dersên Kurdi" rûpel 331ê binêre!

Çavkaniyên nivîskî

1. Emir Celadet Bedir Han & Roger Lescot, Kûrtçe Grameri (Kurmanci Lehçesi) Instit Kurde De Paris-1990
2. Qanadê Kurdo, Gramera Zimanê Kurdî, Moskova
3. Kamran Bedirxan, Rêzimana Zimanê Kurdî, Parîs-1971
4. Reşîd Kurd, Rêzimana Zimanê Kurmancî, Kombenda Kawa, çapa duyem, Swêd- 1991
5. Mûrad Ciwan, Tûrkçe Açıklamalı Kûrtçe Dilbilgisi- Kurmanci Lehçesi, Jîna Nû, Sweden -1992
6. Selîm Biçûk, Rêzimanê Kurdî (Kurmancî) Weşanên Înstîtuya Kurdî, Berlîn- 1997
7. Cigerxwîn, Jînenîgariya Min, APEC- 1995
8. Feqî Huseyn Sagniç, Hêmana Rêzimanê Kurdî, Melsa, Stanbûl-1991
9. Baran Rizgar, Uygulamalı Kûrtçe Dersleri-Dersên Zimanê Kurdi, London- 1993
10. Reşo Zilan (werger) Ferhenga Swêdî-Kurdî, Swêd-1989
11. D. Îzolî, Ferheng, Weşanên Deng, İstanbul 1992.
12. Celadet Bedirxan, Ferhenga Kurmancî - Fransî, kovara Vate hejmar: 1, 2, 3- Swêd
13. Malmisanij, kovara Vate hejmar-1,2 ,3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
14. Kemal Badilî, Tûrkçe İzahli-Kûrtçe Gramerî (Kürmança Lehçesi), Ankara Basim ve ciltevi-1965
15. Î. Nasso, Matêmatîk-1 (Cihana Jîmaran), weşanên Înstîtûya Kurdî- Berlîn
16. Josephson, Korduner, Språket Sverige- 1993
17. M. E. Batê, Mewlûd, Roja Nû, Swêd-1987
18. Aleksander Jaba, Çîrokên Kurmancî, Çanda Nûjen, Stockholm-1999
19. Ferhengoka Kurdî Weşanên Welat Stenbol - 2000
20. Karîn Järner, Svenska Grammatik, Finland- 1994

Pêşkît û Parkît
(Prefix & Suffix)

av

Amed Tîgrîs

ISBN: 91- 97 35 45- 8- 9

Medya